

KRIJGSGESCHIEDKUNDIGE STUDIE OVER DE VERDEDIGING
DER BATAAFSCHE REPUBLIEK IN 1799

DOOR

G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN.

(*Vervolg van N°. 10, bladz. 567.*)

Alvorens na te gaan, op welke wijze en onder welke voorwaarden BRUNE het Opperbevel over het Bataafsche leger verkreeg, volgen hier vooraf de voornaamste bepalingen uit de *Instructie* voor den A. v. O. (1),

(1) Als eene weinig bekende bijzonderheid zij hier vermeld, dat de eerste aan wien door het den 22sten Januari 1798 opgetreden U. B. de post van A. v. O. werd aangeboden, was S. J. BRUGMANS, hoogleeraar in de kruidkunde, de dierkunde en de scheikunde te *Leiden*. Den 2den Februari in de Vergadering van het U. B. ontboden, had hij al dadelijk het aanbod afgeslagen; doch de leden hadden zich toen beijverd de door hem voorgedragen bezwaren te weerleggen, en hem tijd van beraad gegeven. Voor die goedgunstige beschikking moest hij zelfs dankbaar zijn; want men zag er toen niet tegen op om hen, die zich niet dadelijk naar den wensch van het Bewind schikten, met geweld daartoe te dwingen. Den volgenden dag schreef hij uit *Leiden* een uitvoerigen brief (6 bladzijden model papier), die in het Rijksarchief voorhanden is, waarin hij nogmaals de onmogelijkheid betoogde, om in die functie op te treden. Om der curiositeits wille zal ik hier enkele zinsneden uit dien brief opnemen.

»Vergunt mij, Burgers Directeuren, dit mijn besluit in uw oog te rechtvaardigen. Gijl. hebt toch de vriendelijkheid gehad van niet Uwe fysieke macht te gebruiken om mijnen wil te bepalen, maar mij met redenen trachten over te halen. Die handelwijze verdient mijne dankbaarheid.

»Maar hoemeer ik op dit onderwerp denke, hoemeer ik mijzelf onderzoek, hoe duidelijker ik zie, dat ik voor dien post niet geschikt ben en nooit wezen zal. Wie is er toch vermetel genoeg om te denken, dat de post van Minister van Oorlog niet eene bijzondere maat van natuurlijke aanleg en eene menigte van verkregene kundigheden en hebbelikheden vereischt, vooral in een oogenblik als dit, waarin zelfs geringe misslagen een nadeeligen invloed op de publieke zaken hebben kunnen. Maar hoe zal ik dan, die weet en gevoel, dat mijn natuurlijke aanleg mij alleen ter beoefening van stille wetenschappen bestemt en van directie in het militaire afhoudt, die daarbij weet, dat ik geen een der voorbereidende kundigheden bezit, die in een Oorlogsminister onontbeerlijk zijn, hoe zal ik mij aan het hoofd eener zoo allergewichtigste directie laten stellen?»

Het U. B. liet zich door zijn betoog vermurwen. Minder gelukkig was Spoons, de A. v. M., dien men met ballingschap dreigde, indien hij de betrekking niet aannam, en die daarop toefaf.

Tot mijne groote verwondering vond ik in de nagelaten papieren van den Generaal DAENDELS, waaruit ik met toestemming van diens kleinzoon, den Heer C. J. DAENDELS, en met medewerking van de Dames DAENDELS te *Apeldoorn* vrij heb mogen uitzoeken, wat mij van nut kon zijn, twee brieven, een gedateerd »*Leiden* 2 Februari 1798 's nachts te half twaalf» en een van den volgenden dag, van BRUGMANS aan genoemden Generaal. Uit die brieven blijkt, dat deze op die keuze zoo al niet invloed had uitgeoefend, dan toch er mede was ingenomen. In den laatsten, waarin de hoogleeraar kennis geeft, dat hij de hem aangeboden betrekking schriftelijk zal afwijzen, komt o. a. voor: »doch niets doet mij in dezen meer leed, als dat ik genoodzaakt ben iets na te laten, hetgeen U personeel aangenaam is.»

vastgesteld *bij Decreet* van het V. L. van 15 November 1798 (1), voor zooverre zij betrekking hebben op de uitoefening van gezag over het leger (2).

Art. 2. De A. v. O. houdt van wege het U. B. het algemeen toezicht over alles, wat den oorlog en de verdediging van den Staat te land aangaat, als de geheele gewapende macht van het gemeenebest, fortificatiën en magazijnen met de daartoe behoorende inrichtingen en gebouwen. Hij executeert en doet executeeren alle besluiten van het U. B. daartoe betrekkelijk.

4. De A. is inzonderheid belast met de correspondentie, zoo met de bevelhebbers, als met de respectieve korpsen, hooge en mindere officieren der armee en andere militaire beambten; hij ontvangt hunne voordrachten en brengt dezelve, gelijk mede alle andere voordrachten, welke hem mochten worden gedaan, zulks uit den aard zijner werkzaamheden of volgens den inhoud van deze instructie noodig zijnde, ter kennis van het U. B.

5. Hij zorgt, dat de bezoldigde krijgsmacht van het gemeenebest te land, zoo ten aanzien van de sterkte als van den staat van wapenen en amunitie wordt gebracht of gehouden in den staat, welke jaarlijks wordt bepaald....

8. Hem is de beheering opgedragen over alle zoodanige geneeskundige inrichtingen, als betrekking hebben op de armee te lande.

9. Hij ziet toe, dat de militaire wetten, subordinatie en discipline worden gehandhaafd.....

12. Op speciale autorisatie van het U. B. expedieert hij de orders tot het mobielmaken der armee, het marcheeren, kantonneeren en kampeeren der troepen.

13. De A. v. O. is bevoegd om de armee of eenig gedeelte daarvan te allen tijde te inspecteeren of te doen inspecteeren.

14. De Gewapende Burgermacht, als een gedeelte van de armee van den Staat, is even gelijk de bezoldigde krijgsmacht onder het opzicht van den A. v. O.

15. De A. v. O. voert de superintendie over de administratie der Fransche troepen, in soldij van dit gemeenebest

16. Hij houdt een nauwkeurig toezicht over al de fortificatiën en sterkten van dit gemeenebest, mitsgaders op al de militaire gebouwen.

17. Hij zorgt dienvolgens voor het gewoon onderhoud en tegen alle deterioratie derzelve.....

18. Hij laat geenerlei nieuwe werken, hetzij tot de defensie, hetzij tot de verzorging of bewaring van militairen betrekkelijk, vervaardigen, noch ook hetzij door afbraak, verkoop of anderszins eenige verandering in de reeds aanwezige werken maken, zonder speciale autorisatie van het U. B.

De bepaling bij dit artikel voorkomende sluit geenszins uit zoodanige werken,

(1) Koninklijke Bibliotheek. Pakket Brochures, 1799.

(2) Men zie ook de bepalingen der Staatsregeling, waarin de macht en bevoegdheid in dit opzicht was bepaald van het V. L. en het U. B. in *De Militaire Spectator* 1891, N°. 2, bladz. 71—73.

als in tijd van oorlog en in oogenblikken van gevaar noodzakelijk mochten zijn, zonder dat de omstandigheden het afwachten van eene autorisatie toelaten, blijvende de Agent in dat geval voor zijn verrichte speciaal verantwoordelijk en verplicht, om onverwijld kennis te geven van de orders, welke door hem mochten zijn gegeven.

19. De A. v. O. is mede verplicht tot het houden van opzicht over en heeft het recht van inspectie van alle de magazijnen, mitsgaders de zorg, dat de voorraad en qualiteit van wapenen, amunitie en oorlogsbehoeften worden gehouden in goeden staat.

21. Hij heeft almede het oppertoezicht over 's lands geschutgieterij en geweerfabriek.

23. Ten aanzien van de hem bij art. 4, 12, 14 en 17 toebetrouwde zorg, dat de wapenen, amunitie, oorlogsbehoeften en vestingwerken, met hetgeen daaraan depeendeert, worden gehouden in goeden staat, op den voet bij voorsz. artikelen bepaald, is hij verplicht zich te bepalen tot de som, welke hem voor ieder dezer objecten mocht worden toegelegd.....

24. Hij houdt een nauwkeurig toezicht over de geheele defensie van den Staat te lande, doet deswegens aan het U. B. tijdelijke en behoorlijke rapporten en zoodanige voorstellen tot vermeerdering of vermindering, als hij naar gelang van tijd en omstandigheden nuttig en noodig oordeelt.

25. Hij draagt binnen den kortst mogelijken tijd aan het U. B. een beredeneerd plan voor, waarnaar de geheele Defensie te land, ten aanzien van de vestingwerken en derzelver onderlinge betrekking, zal kunnen worden ingericht, mitsgaders een algemeen plan van de inrichting, beheering en oeconomie van de magazijnen, de geschutgieterij en geweerfabriek.

26. Hij ontwerpt des gerequireerd de plans van defensie, veldtochten en diergelijke, zoomede de instructiën voor de bevelhebbers der armee en andere personen aan de zaken van oorlog te lande verbonden, zoo dikwijls zulks noodig mocht zijn, en onderwerpt dezelve aan het besluit van het U. B.

Behoorende hiertoe mede de zorg tot het laten vervaardigen en in orde houden van kaarten, plans en teekeningen tot de defensie te lande betrekkelijk.

Keeren we nu tot het Opperbevelhebberschap van BRUNE terug. De eerste stap om hem dat te doen verkrijgen komt uit het bureau van den Generalen Staf van het Fransche hulpkorps — is dus vermoedelijk van BRUNE zelf afkomstig. In DARDENNE's correspondentie-register staat namelijk onder dagteekening van 22 Ventôse (12 Maart 1799):

Observation. Il est je pense absolument nécessaire au bien du service de réunir en la personne du Général en chef le commandement des troupes bataves. Cette nécessité est voulue sous des rapports politiques et en même temps sous celle de la défense du pays, vu surtout que le Gouvernement français prévient, qu'il est à craindre que l'ennemi ne tente une descente en Zélande ou sur les côtes de la République batave et qui exige que le Général BRUNE prenne toutes les précautions militaires pour opposer une

résistance vigoureuse. Ce sera rendre un service à la chose publique que de faire des démarches près le Gouvernement batave pour obtenir de bonne grâce ce commandement que le Général en chef a de droit et qui cependant a été donné particulièrement à deux de ces prédécesseurs dans des circonstances moins urgentes que celles actuelles.

Tot wien die »opmerking» is gericht, blijkt uit het correspondentie-register niet. Bij enkele brieven — zoo ook bij deze — is vergeten het adres te vermelden. Wij kunnen evenwel niet ver van de waarheid zijn, wanneer wij aannemen, dat zij óf voor den Franschen Minister van Oorlog of voor den Franschen gezant alhier LOMBARD DE LANGRES bestemd was. Den 4den Germinal an 7 (24 Maart 1799) komt althans van laatstgenoemde de navolgende nota bij den A. v. O. in (1):

Lorsque nos ennemis communs s'arment de nouveau contre les deux Républiques, lorsque l'Angleterre semble menacer d'une invasion les côtes de la Batavie, il devient indispensable de mettre dans les opérations que nécessite la défense du pays un ensemble tel que, toutes les mesures adoptées se prêtant un mutuel appui, les dispositions générales ne soient pas chaque jour exposées à être entravées par des dispositions partielles et contradictoires. Ce but ne peut être atteint qu'en concentrant entre les mains du Général en chef la direction de toutes les opérations militaires. Les Généraux français commandant les troupes auxiliaires de cette République ont constamment été chargés du commandement des troupes françaises et bataves; le Général BRUNE a dû jouir à cet égard des mêmes droits que ses prédécesseurs et je suis expressément chargé par mon Gouvernement de demander que toutes les troupes bataves soient mises sous sa direction, conformément à l'article 8 du traité d'alliance.

Verder werd in die nota de aandacht der Regeering met klem gevestigd op de approviandeering der vestingen in de Republiek. Den 30sten Maart werd dit schrijven door PIJMAN met begeleidende geheime missive aan het U. B. gezonden, waarvan ook aan LOMBARD DE LANGRES werd kennis gegeven. In de geheime zitting van 2 April daarop (2)

gedelibereerd en in aanmerking genomen zijnde:

1°. dat zoo min uit het geallegueerde 8ste art. van het alliantie-tractaat kan worden afgeleid, dat alle Bataafsche troepen onder de directie van den Franschen Generaal en chef in soldij van deze Republiek zouden behooren gesteld te zijn, als dat uit de successieve ongehoudene concessiën van het commando aan vorige Fransche Generaals gedaan, bij wettigen gevolge tot eene verplichting voor het toekomstige kan worden geconcludeerd, dat dit Bewind overzulks van de aequiteit van het Fransche Gouvernement niet kan verwachten eene bedoeling, zoo tegenstrijdig aan den geest en letter van het

(1) Relatieven tot het Secretet Verbaal van den A. v. O. 1799

(2) Secretete notulen van het U. B.

opgemeld tractaat als onbestaanbaar met de onafhankelijkheid der Bataafsche Natie, en

2°. (had betrekking op de approviandeering),

Is besloten:

Copie van voorn. nota te stellen in handen van den A. v. B. B. (VAN DER GOES), met last om dezelve onverwijld te zenden aan den burger SCHIMMELPENNINCK, Extraordinaris Minister Plenipotentiaris dezer bij de Fransche Republiek, ten einde dienaangaande de juiste bedoeling van het Gouvernement te vernemen en met hetzelfde zoodanigen vasten voet ten aanzien van het *commando* over de Bataafsche troepen te beramen, als met de onderlinge verbintenissen tusschen de beide Republieken, met de waardigheid der wederzijdsche Gouvernementen en met de veiligheid van deze Republiek bestaanbaar en geschikt is,

Alsmede (approviandeering)

Wordende voornoemde Agent wijders gelast om van dit besluit kennis te geven aan den Envoyé extraordinaire LOMBARD DE LANGRES, in antwoord op deszelfs Nota.

Van dit besluit wordt ook kennis gegeven aan den A. v. O., die het intusschen, omdat de A. v. B. B. met de afdoening belast was, voor notificatie aanneemt. Den 27sten Floréal (17 Mei) zendt de Fransche gezant evenwel aan den A. v. O. weder eene missive met verzoek om antwoord op zijne nota van 4 Germinal, betreffende het aan BRUNE op te dragen *commando*. PIJMAN antwoordt dd. 21 Mei (1):

En vous accusant, Citoyen Ministre, la réception de votre lettre du 27 Floréal par laquelle vous me demandez une réponse à la note officielle que vous m'avez présenté sous la date du 4 Germinal j'ai l'honneur de vous observer qu'informé que le Ministre des Relations Extérieures étant chargé de vous faire connaître les intentions du Directoire à cet égard, je crus pouvoir me dispenser de vous donner une communication qui n'aurait été qu'une répétition de celle que ce Ministre doit vous avoir faite.

Je viens cependant, Citoyen Ministre, de transmettre au Directoire Exécutif votre demande du 27 Floréal, de même que je lui fis parvenir la note que vous me remîtes le 4 Germinal, comme j'eus l'honneur de vous informer par ma lettre du 30 Mars dernier.

Den 23sten Mei wordt omtrent die missive van 27 Floréal in geheime zitting van het U. B. (2) beslissing genomen, dat de A. v. O. den gezant moest mededeelen, dat het Bewind volgens de *articles convenus* niet verplicht was, het *commando* over de Bataafsche troepen aan BRUNE op te dragen en dat er over geschreven was aan het Fransche Gouvernement. Tegelijkertijd met deze beschikking kwam onder dagteekening van 4 Prairial (24 Mei) bij den A. v. O. een nieuw schrijven in van LOMBARD DE LANGRES,

(1) Verbaal van den A. v. O. Mei 1799.

(2) Secreete notulen van het U. B.

weder met verzoek om antwoord op de nota van 4 Germinal. PIJMAN zendt nu dat antwoord den 5den Juni in den geest, zooals hem door het U. B. was gelast.

Naar het schijnt werkten A. v. O. en U. B. samen, om de correspondentie te rekken. De Agent zond namelijk op denzelfden 5den Juni aan het Bewind het navolgende schrijven (1):

Ik heb ter voldoening aan U^r. secreet Besluit dd. 23 Mei jl. niet nagelaten den Envoyé Extraordinaire der Fransche Republiek LOMBARD DE LANGRES U^r. intentie te doen kennelijk worden met opzicht tot dat gedeelte zijner officieele nota van 4 Germinal, die ik de eer had op den 30sten Maart ll. ter tafel van U^r. Vergadering over te brengen, waarbij gemelde Minister verzoekt, dat ook het commando der Bataafsche troepen aan den Generaal BRUNE mocht worden opgedragen: dan tegelijk met dat U^r. Besluit ontving ik van welgemelden Minister de missive die ik de eer heb in originali hier bij te voegen (d. i. de missive van 4 Prairial), en waaruit Gijl. zult zien, dat dezelve bevat een naderen aandrang vooral op het stuk van approvisionneeren der vestingen van dit gemeenebest.

Intusschen Burgers Directeurs! komt het mij eenigszins vreemd voor, dat de Fransche Minister in deze zijne missive zegt, Ulieder intentie op bovengemelde nota nog niet te hebben vernomen, terwijl ik echter bij U^r. secreet Besluit van 2 April ll. geïnformeerd ben, dat de A. v. B. B. gelast is, dezelve te beantwoorden.

Zoo zulks alsnog mocht noodig geoordeeld worden, neem ik de vrijheid U^r. in consideratie te geven, mij bij Besluit te gelasten, om aan den Envoyé Extraordinaire LOMBARD DE LANGRES te kennen te geven, dat het Fransche Gouvernement volkomen gerust kan zijn nopens den staat der proviandeering onzer vestingen, als hebbende het Bataafsche Gouvernement genoegzaam de middelen in handen, om hierin desnoods dadelijk te voorzien.

Hierop beschikt het U. B. eerst den 13den Juni en naar aanleiding van dien geeft PIJMAN den gezant den 24sten Juni als volgt bescheid (1).

Le Directoire Exécutif m'ayant mis à même de répondre aussi à cette partie de la note officielle que vous me remîtes le 4 Germinal qui traite de l'approvisionnement des places fortes de cette République je m'empresse de vous faire connaître les intentions de mon Gouvernement à cet égard et de vous répondre en même temps à votre lettre du 4 Prairial. Je vous observerai préalablement, Citoyen Ministre, que le Ministre des Relations Extérieures, après vous avoir communiqué verbalement les intentions du Directoire Exécutif, relativement au commandement, n'a pu vous donner là-dessus une réponse ultérieure bien moins cathégorique, attendu que le Ministre Plénipotentiaire de la *République batave* près de votre Gouvernement n'a pas encore fait parvenir le résultat des démarches qu'il a dû faire sur cet

(1) Secreet Verbaal van den A. v. O. 1799.

objet auprès du Directoire Exécutif de la *République française*; ce retard, Citoyen Ministre, est également la cause que je ne puis encore m'expliquer ultérieurement sur cette partie de votre note.....

Verder handelde dit schrijven over de approviandeering der vestingen, in den geest zooals de Agent dit den 5den Juni aan het U. B. had voorgesteld. Zoo had men dus reeds drie maanden uitstel gewonnen. Intusschen had VAN DER GOES een geheime missive van SCHIMMELPENNINCK ontvangen, dd. *Parijs* 3 Juni 1799, waarin verschillende zaken behandeld werden en die door eerstgenoemde belangrijk genoeg geacht werd, om haar aan het U. B. te zenden. De aanhef daarvan was:

Ik heb uit Uwe secreete van den 28sten Mei ll. den aandrang van den Minister LOMBARD nopens het opdragen van het commando onzer troepen en het delayeerend Besluit van het Bewind daarop gezien. Ik ben geïnformeerd, dat de Minister van Oorlog alhier er mij ook op eene pressante wijze over onderhouden zal. Ik zal op voorbeeld van het Bataafsche Bewind insgelijks door een onbepaald en algemeen antwoord tijd winnen om, voor zooverre dat werk hier mocht behandeld worden, precise instructiën van het Bewind af te wachten.

Het U. B. meende intusschen aan SCHIMMELPENNINCK »precise instructiën» gegeven te hebben. Althans den 8sten Juni (1) werd naar aanleiding van dien brief besloten:

om den A. v. B. B. aan te schrijven en te gelasten, om aan den Minister SCHIMMELPENNINCK te *Parijs* te kennen te geven, dat 't Bewind had verwacht, dat hij Minister aan deszelfs Besluit van den 2den April ll. door den A. v. B. B. hem Minister medegedeeld, onverwijld zoude hebben voldaan en de daarbij voorgeschreven *démarches* bij het Fransche Gouvernement zijn geschied, dan daar 't U. B. uit de aangetogen missive was toeschijnende, dat dit nog niet was gedaan, hij Minister wordt gelast om, wordende 't Besluit van dit Bewind van den 2den April jl. bij dezen expresselijk gehaereerd, met al dien aandrang, die 't gewicht der zake, en bijzondere omstandigheden, aan zijn doorzicht en bekende vaderlandsliefde niet kunnende echappeeren, vorderen, daaromtrent niet alleen de ware gevoelens en gezinningen van 't Fransche Gouvernement te sondeeren, maar ook inzonderheid te betuigen, dat hoezeer 't Bataafsche Gouvernement, te allen tijde getrouw aan zijne verbintenissen, niets meer verlangt dan dezelve heilig na te leven, en overzulks, wanneer de bepalingen bij de subsisterende tractaten omtrent 't commando over de Bataafsche troepen gemaakt, werkelijk daar zijn, 't geen naar de gedachten van dit Bewind in geen deele het tegenwoordig geval is, gereedelijk die overeenkomsten zal nakomen, echter hetzelve Gouvernement aan den anderen kant, door de ondervinding geleerd, niet dan zeer omzichtig kan en mag zijn, om de onafhankelijkheid en civiele vrijheid

(1) *Secreete notulen U. B. 1799.*

van dit Gemeenebest door de meest gepaste middelen te bewaren, en daar de veelvuldige onregelmatige handelingen der Fransche Commandanten, met relatie tot hunne verrichtingen in 't inwendig bestuur dezer Republiek, zelfs met 't vervoeren van 's lands ingezetenen buiten dezelve, en welke ingrepen noodwendig 't vertrouwen der natie op het Gouvernement moettende verminderen, onaankeuzende de deswegens door en van wege dit Bewind zoo veelvuldige malen gedane reclamatiën tot nu toe onbeantwoord en onge-redresseerd zijn gebleven, het Bataafsche Gouvernement geene bevoegdheid heeft om desaangaande eenige meerdere faciliteit dan bij de tractaten bepaald, te betoonen, overzulks vertrouwt, dat het Fransche Gouvernement deszelfs voorzichtigheid en ijver voor de onafhankelijkheid van 't Vaderland, hoezeer ook met allen geestdrift voor de wederzijdsche belangen bezielde, en niets vuriger wenschende, dan hare bondgenooten daarvan de duidelijkste bewijzen te geven, en waaromtrent zij zich vleit, dat 't Fransche Gouvernement ten volle zal zijn overtuigd, dat zij nimmer is in gebreke gebleven, goedkeurende, van deszelfs instantiën te dien respecte zal afzien, wordende aan de prudentie van voorn. Minister SCHIMMELPENNINCK overgelaten, om deze zaak door alle gepaste middelen tot een gewenscht einde te brengen.

Eere den steller van dien volzin! Hoe ingewikkeld ook, men zal er uit opmaken, dat het Bewind hoopte, den slag nog te kunnen afwenden. Het antwoord van SCHIMMELPENNINCK, onder dagteekening van 17 Juni uit *Parijs* verzonden, hield omtrent het punt in quaestie het navolgende in :

Ik verbeelde mij, burger Agent, volmaakt conform aan de intentie van het Besluit van het Bewind ten opzichte van het commando voldaan te hebben, door mondeling zoo met den Min. v. Buit. Zaken als met den Oorlogsminister over de bedoelingen van het Fransche Gouvernement over dit punt te spreken, en de zwarigheden, welke het Bataafsche Gouvernement daartegen meent te moeten opperen, aan te dringen. Dit heb ik gedaan en het resultaat daarvan is geweest, dat ik wel overtuigd ben, dat het Fransche Gouvernement van begrip is, dat het reuneeren van alle de publieke forces in de *Bataafsche Republiek* onder één chef raadzaam en zelfs convenabel was, maar dat het niet zoude blijven sustineeren, dat het Bataafsche Gouvernement, zoolang het geval niet exsteerde, dat de Bataafsche en Fransche troepen gezamenlijk in activiteit moesten opereeren, verplicht zoude zijn, om het commando over zijne troepen aan een Fransch officier te moeten opdragen. Ik heb dit steeds en nog onlangs op de fermste wijze bij den Min. v. O. en bij de Generaal Officieren, welke bij zijn bureau geplaatst zijn, zoodanig op den voorgrond geplaatst, dat ik verzekerd ben, dat men voortaan dit stuk als een punt van enkele conveniëntie en als susceptibel voor een vrijwillig wederzijdsch arrangement, en niet als een punt van verplichting zal beschouwen. Bij de laatste conferentie, welke ik daarover gehad heb, en welke zeer lang duurde, gaf men mij in consideratie of het niet oirbaar ware, deze zwarigheid op deze wijze uit den weg te ruimen, dat namelijk door middel van eene missive van den Franschen Min. v. O.

aan het Bataafsch Gouvernement wierde voorgeslagen, om tot voorkoming van inconveniënten in deze tijdsomstandigheden het commando van de vereenigde Bataafsche en Fransche troepen aan den Franschen Generaal en Chef onder de onmiddellijke orders van het Bataafsche Gouvernement op te dragen. Men projecteerde te dien einde eene clause hierop neerkomende:

Le Commandant en chef des troupes des Républiques française et batave, réunies sur le territoire de celle-ci, sera déferé au Général français, sous l'autorité immédiate du Gouvernement batave.

Dans le cas de péril imminent pour le territoire de la République batave les grandes mesures de défense seront concertées entre les deux Gouvernements et leur exécution sera confiée au Général français, soit que les troupes agissent dans le pays, soit qu'elles soient portées hors des frontières.

Hierop kwam het denkbeeld neer; indien er duidelijker uitdrukkingen te vinden zijn om hetzelfde uit te drukken, zou men dezelve admitteeren. Ik nam aan, om dit idee ter kennis van het Bataafsche Gouvernement te brengen.

Het effect van dezen maatregel zoude op niets minder moeten neerkomen, dan op het brengen van de Fransche troepen in onze Republiek, zoowel als de Bataafsche, onder de onmiddellijke autoriteit van het Bataafsche Bewind. Thans staan de Fransche troepen geheel onafhankelijk van het Bataafsch gezag onder de orders van een Franschen chef en deze onder de onmiddellijke orders van het Fransche Gouvernement. Deze positie zoude door het arrangement geheel veranderen, en de Fransche Generaal zoude directe orders van het Bataafsche Bewind, zoo ten opzichte der Fransche als Bataafsche troepen, moeten afwachten.

Ik submitteer dit teeder stuk aan het begrip van het Bataafsch Bewind. Ik heb zoo dikwijls over de jammerlijke gevolgen van het Haagsche tractaat ten respecte van die 25/m. Fransche troepen, de incohaerentie en onbestaanbaarheid daarvan met de eenvoudigste notiën van politieke independentie, mijne gedachten gezegd, dat ik het noodeloos achte, dezelve al wederom bij deze gelegenheid te herhalen. Ik refereere mij o. a. daaromtrent tot mijne secreete dépêche van den 9den April ll. en ik houde mij verzekerd, dat van deze alternative, van het commando onder zekere voorwaarden te defereeren of te weigeren, geene zijde te kiezen is, welke niet hare difficulteiten heeft, en het wezenlijk punt van onderzoek, hetwelk m. i. het Gouvernement voor de een of andere zijde moet determineeren, bepaalt zich tot de vraag, welke mesure in dezen het meest waarschijnlijk de binnenlandsche rust en orde zal verzekeren.

VAN DER GOES zendt dezen brief met begeleidende geheime missive den 25sten Juni aan het U. B., hetwelk den volgenden dag in geheime zitting besluit, dat de A. v. B. B. daarop zal dienen van consideratie en advies. Den 3den Juli komt dit bij het Bewind in, aanvangende met de woorden: »Wanneer men niet alle de omstandigheden van eene zaak kan vergelijken, is het moeilijk een juist oordeel te vellen.» Daarna wordt uiteengezet, dat

er geen sprake van kan zijn, dat het Bataafsche Gouvernement ingevolge art. 8 van het Haagsche tractaat verplicht zou wezen, aan den Franschen Generaal op dat oogenblik het commando op te dragen; terwijl dan volgt:

Maar is de beschouwing wel volledig, wanneer men de zaak alleen uit één oogpunt ziet? Moeten hier met eene oogenblikkelijke terzijdestelling van het recht niet in aanmerking komen consideratiën van meer gewicht? Dit laatste zult Gij gereedelijk toestemmen. Gij zult met mij bekennen, dat hier de vraag meer moet zijn, wat eischt eene gezonde staatkunde, wat eischt de militaire defensie, wat vordert de zorg voor de binnenlandsche rust van de Republiek?

De twee laatste punten zijn geheel buiten mijne competentie. Volstrekt onkundig van de maatregelen, die in een tijdstip, waarin wij door binnen- en buitenlandsche vijanden bedreigd worden door het Bewind tot de uiterlijke defensie van het land en tot maintien van de inwendige rust genomen zijn, is het mij onmogelijk te beoordeelen, of die maatregelen in de tegenwoordige tijdsomstandigheden tot voorkoming van grootere inconveniënten het raadzaam maken, om het commando van de vereenigde Bataafsche en Fransche troepen aan den Franschen Generaal en chef onder de onmiddellijke order van het Bataafsche Gouvernement op te dragen.

Wat betreft staatkundige consideratiën, hieromtrent doen zich eene menigte zwarigheden vóór en tegen op, die verdienen rijpelijk gewikt en gewogen te worden. Niemand zal toch ontveinzen, dat het voor een onafhankelijken staat altoos gevaarlijk is, om zijne militaire macht onder de bevelen te stellen van een vreemd Generaal. Welke bepalingen men ook moge maken, zal het altijd moeilijk zijn, zich van zijne gehoorzaamheid aan de onmiddellijke orders van het Bataafsche Gouvernement te verzekeren, vooral zoo er conflict van jurisdictie tusschen de bevelen en maatregels der beide Gouvernemen ten plaats mocht hebben, hetgeen zekerlijk niet onder de onmogelijkheden behoort.

Aan den anderen kant, zoo het Fransche Gouvernement op het commando blijft insteeren, zoude het wel in de tegenwoordige netelige omstandigheden staatkundig zijn, dat het Bewind, hoezeer van den goeden wil en medewerking der Bataafsche legerhoofden verzekerd, zich tegen de geprononceerde begeerte van een machtig bondgenoot opponeerde? Is men van binnenlandsche intrigues meester en sterk genoeg om een weigerend antwoord te kunnen souteneeren?

Zoo het Bewind zich deze vragen niet voldoende kan beantwoorden en in de onaangename noodzakelijkheid zich bevindt, om van twee kwaden het minste te moeten kiezen, zoude het zekerlijk raadzamer zijn, het punt minnelijk te beschikken, dan het zich te laten opdringen. Dan zoude het Bewind zelf de opdracht van het commando moeten doen, zonder concurrentie van het Fransche Gouvernement, voor een bepaalden tijd, tot nader opzeggens toe, en het commando zoude oogenblikkelijk moeten ophouden met de omstandigheden, die hetzelfde noodzakelijk mochten gemaakt hebben.

Ziet daar, Burgers Directeuren, eenige algemeene consideratiën, welke ik aan Uw meer verlicht oordeel onderwerpende, doe vergezellen van het extract uit eene vroegere missive van den Minister SCHIMMELPENNINCK, die ten opzichte van deze delicate materie zeer lezenswaardig is.

Niet genoeg bekend zijnde met de militaire maatregelen, door het Bewind gearresteerd en met een samenloop van omstandigheden, die de wijsheid van het Bewind alleen kan overzien, moet ik nogmaals herhalen, dat ik mij in de onmogelijkheid bevinde om op dit belangrijk onderwerp een volledig advies uit te brengen.

Eindelijk reken ik mij verplicht U nog in overweging te moeten geven, in hoeverre de opdracht van het commando aan een Fransch Generaal, wanneer hetzelfde niet stellig in de termen van het Tractaat viel, zonder kennis en toestemming van het Wetgevend Lichaam door het Bewind zou kunnen geschieden. Het komt mij voor, dat ook die vraag wel eenige oplettendheid verdient.

Hoedanig ook de beslissing van het Bewind in de voorhanden zijnde zaak moge wezen, wensche ik vurig, dat deszelfs besluit de goede harmonie met Frankrijk en derzelver troepen in soldij dezer Republiek niet altereere en geene nadeelige gevolgen voor de onafhankelijkheid van den Staat en deszelfs in- en uitwendige zekerheid na zich moge slepen.

Ook de bijlage bij dezen brief, het extract uit de missive van SCHIMMELPENNINCK dd. 9 April 1799 zij hier nog medegedeeld:

Over den inhoud van Uwen N°. 41 Secretet betrekkelijk het commando der Bataafsche troepen zal ik conform de intentie van het Bewind op eene voorzichtige wijze de juiste bedoeling van het Fransche Gouvernement trachten te vernemen, en U daarvan bericht geven. Ik herinner mij nog levendig, welke onaangename discussiën dit punt in 1796 in onze Nationale Vergadering opleverde, toen het aan BEURNONVILLE opgedragen wierd.

Dat, ingeval de armeeën van de beide Republieken geconjungeerd ageeren, een Fransch Generaal commandeeren moet, is zoo duidelijk bepaald, dat zulks voor geen twijfel vatbaar schijnt; doch dat het opdragen van het commando over onze troepen, zoolang dezelve in onze Republiek zijn en niet communicative met de Fransche troepen ageeren, geheel van het Bataafsche Gouvernement afhangt, lijdt even weinig twijfel. Maar meer bedenkelijk is het, wat van de zijde der gezonde staatkunde raadzaam is. Indien men den commandeerenden Franschen Generaal en chef op een punt, zoo geschikt om alle passieën in werking te brengen als dit, indisponeert, kan dit niet missen van een jammervolle bron van allerlei onaangenaamheden en mogelijk van rampen voort te brengen, vooral in een bedenkelijk tijdstip, waarin men niet geheel vrij van eene vrees voor eene vijandelijke onderneming is. — Ik versta mij zeer weinig op het militair systema, maar het laat zich voelen, dat de publieke forces onder één militair bestuur, ingevalle dezelve moeten opereeren, oneindig meer eenheid van werking zullen hebben.

Ik gevoele daarentegen ook zeer levendig alle de onaangename resultaten,

welke daartegen overstaan. — Edoch, men pijnige zich het hoofd daaromtrent in het oneindige, altoos zal men de ware source van alle deze inconveniënten in die verplichting vinden, welke op de Bataafsche Republiek door het Haagsche tractaat gelegd is, om 25/m. Fransche troepen geheel independent van 't Bataafsche gezag in ons land te hebben op dien voet, zooals zulks gestipuleerd is. Deze inrichting is uit haren aard onophoudelijk in contradictie met de politieke existentie van een onafhankelijk volk of, om juister te spreken, er is geen eigenlijke politieke onafhankelijkheid bestaanbaar met eene soortgelijke inrichting. Hiervan dus die oneindige tegenstrijdigheden, die menigvuldige botsingen, welke de noodzakelijke effecten van eene onnatuurlijke inrichting zijn. Ik kom, wanneer over deze 25/m. Fransche troepen, met al den aanleve van dien, quaestie is, altoos tot mijn denkbeeld, hetwelk ik te meermalen heb voorgedragen, terug, dat deze inrichting op zich zelve en over het geheel genomen zoo onbestaanbaar met eene politieke existentie van een staat is, dat, zoolang dezelve blijven moet, het groot beleid van een Gouvernement, hetwelk zich in die situatie bevindt, zich hoofdzakelijk daartoe moet bepalen, om bij alle opkomende gevallen en zwaarigheden die mesures te nemen of zich te laten welgevallen, welke het meest geschikt zijn, om de inwendige rust van het land te behouden, hetzelfde voor verwarringen en schokken te bewaren, deszelfs innerlijke huishouding zooveel mogelijk in deszelfs geheel te houden en met een taai geduld meer gunstige tijden en gebeurtenissen af te wachten, om de kwaal in deszelfs source te genezen, en daardoor wederom eene staatkundige onafhankelijkheid te hernemen, welke alle tegenstrijdigheden onmiddellijk zal doen verdwijnen.

Het valt inderdaad hard, burger Agent, om steeds zeer onaangename en het gevoel van de waardigheid van een vrij man zoo weinig streelende regels van staatkunde te moeten aanraden, maar waarheid moet in alle gevallen waarheid blijven. Niets is gevaarlijker voor den staatsman dan wanneer hij de ware gesteldheid van zaken niet durft beschouwen, zooals die is. Uw kalm wikkend oordeel en Uwe ondervinding, burger Agent, zal U steeds voor dit gevaar bevrijden en U de omstandigheden van het Vaderland doen beschouwen, zooals die inderdaad bestaan, al doet ook deze beschouwing Uw hart bloeden.

Deze waardige slotwoorden van den edeldenkenden, warmen Vaderlander mogen eene vergoeding zijn voor wat de vorige stukken langdradigs en taais opleveren. Ik meende ze echter in hun geheel te moeten geven, zoowel om de gewichtige zaak, waarop zij betrekking hebben, als om in haren vollen omvang de moeilijkheid te doen zien, voor welke het Gouvernement zich geplaatst zag. Het advies van VAN DER GOES, zooals hij zelf zegt, onvolledig, was bovendien zeker weinig geschikt, om de beslissing voor het U. B., dat tot nu toe getoond had, de zaak niet te willen, gemakkelijker te maken.

Intusschen hadden er in de laatst verloopen dagen gebeurtenissen plaats gegrepen, die het Bewind in dezen te hulp kwamen. Den 22sten Juni was

het formeel verdrag tusschen *Engeland* en *Rusland* gesloten, om gezamenlijk eene expeditie tegen de Hollandsche kust te ondernemen (1). In Mei waren de onderhandelingen daarover reeds aangevangen en, ofschoon deze natuurlijk in het geheim werden gevoerd, was men in den laatsten tijd in *Engeland* den sluier der geheimhouding begonnen op te heffen, en zoo waren er reeds verschillende berichten ingekomen betreffende groote toerusting, die aldaar gemaakt werden.

Tengevolge daarvan had den 20sten of 21sten Juni eene conferentie plaats gehad tusschen PIJMAN, SPOORS, BRUNE en DAENDELS; de uitslag der besprekingen (waarop wij later terugkomen) was door den eerstgenoemde den 21sten Juni aan het U. B. ingezonden, en dit had zich met de voorgestelde maatregelen vereenigd. Den 28sten Juni had BRUNE bij het Bewind eene audientie verzocht en had hij, ter Vergadering toegelaten, »ouvertures gedaan van de bij hem ingelooopen berichten nopens het embarqueeren van 17.000 man Engelsche troepen, gedestineerd, zoo men voorgaf, tot eene expeditie tegen dit Gemeenebest en die wel in het bijzonder scheen te zijn gemunt op de kusten van de voormalige gewesten van *Holland* en *Zeeland*.” Hij had daarbij aangedrongen op het nemen van alle mogelijke maatregelen ter verdediging.

Het U. B. had geantwoord, dat het meende, al die maatregelen reeds genomen te hebben; doch niettemin besloten, dat opnieuw eene conferentie zou worden gehouden tusschen den A. v. O., den A. v. M., den Generaal en chef BRUNE en den Luit.-Generaal DAENDELS, en dat rapport aan het Bewind zou worden uitgebracht over wat er nog gedaan kon worden.

Onder dagteekening van den 2den Juli wordt dat rapport door den A. v. O. ingezonden en daarin lezen we:

. . . . Ingevolge van dien last den daaraanvolgenden dag met de Generaals BRUNE en DAENDELS en den A. v. M. de reeds te voren met hen over dat onderwerp gehoudene conferentiën met behoorlijken ernst en bedaardheid hervat hebbende, zijn wij van begrip geweest, dat vóór alle dingen eene eenvoudige en duidelijke bepaling behoorde te worden gemaakt omtrent het commandement der Fransche en Bataafsche troepen.

Te dien aanzien hebben wij begrepen, dat zoowel de belangen der beide Republieken, welker inzichten in de afkeeringe van den algemeenen vijand niet verschillende kunnen zijn, als het vertrouwen, hetwelk de talenten en het personeel gedrag van den Generaal BRUNE verworven hebben, en de goede harmonie, welke er tusschen hem en de Bataafsche Generaals heerscht, dringend aanraden, om in deze omstandigheden hetzelfde ad interim en totdat de onderhandelingen, hieromtrent tusschen de beide Gouvernemen ten plaats hebbende, zijn afgehoopen, op te dragen aan den Franschen Generaal, doch niet anders dan onder de volgende restrictiën:

(1) VON SYBEL, *Geschiede der Revolutionszeit*, Band V, bladz. 388.

1°. dat gedurende de onderhandelingen der beide Gouvernemen ten de Generaal BRUNE zich ten aanzien der Directie over de Fransche troepen, op het territoir dezer Republiek bevindende zijnde, zal gedragen op zoodanige wijze als tot dusverre heeft plaats gehad; doch omtrent het bevel over de Bataafsche troepen eenig en alleen zal gebonden zijn en moeten obediëeren aan de orders van het U. B. der Bat. Rep. volgens eene instructie, welke aan hem zal worden ter hand gesteld;

2°. dat ten einde de maatregelen tot afbreuk van den gemeenen vijand wel geconcerteerd en volgens een algemeen plan zonder horten behoorlijk kunnen worden uitgevoerd, aan den eenen kant de Generaal de vrijheid zal hebben, de orders van het Bataafsche aan het Fransche Gouvernement te communiqueeren, doch tevens aan de andere zijde, zoolang hij zich op het territoir dezer Republiek bevindt, gehouden zijn ter kennis van het Bataafsche Gouvernement te brengen de bevelen, welke hij van het Fransche zal bekomen, met vrijheid aan het eerstgemelde, om ingeval dezelve orders uit gebrek van locale kennis, genoegzame informatiën of uit eenigen anderen hoofde met de inzichten van dat Bewind strijden mochten, de bekomen orders van het Fransche Gouvernement te surcheeren, ten einde dieswege de vereischte ophelderingen en representatiën aan hetzelfde te kunnen doen;

3°. dat de Generaal BRUNE van het Generaal Commandement geen zoodanig employ zal maken, dat immer de Bataafsche troepen worden aangevoerd door Fransche officieren of Fransche troepen door Bataafsche officieren;

4°. dat schoon het Bataafsche Bewind uithoofde van het personeel vertrouwen in den Generaal BRUNE geene zwaarigheid maakt, om aan hem het Opperbevel toe te staan, daaruit nochtans in het vervolg, wanneer dezelve Generaal door eenen anderen mocht worden geremplaceerd, geene zoodanige consequentie zal kunnen of mogen worden getrokken, alsof het Bataafsche Gouvernement gehouden was, het Opperbevel immer aan den Generaal en chef der Fransche troepen alhier te accordeeren;

5°. dat eindelijk dit Generaal Commandement te allen tijde is revocabel. Verder werden nog eenige »voorloopige schikkingen» voorgesteld, die later zullen vermeld worden.

Den 3den Juli wordt dit stuk in geheime zitting in handen gesteld van den Directeur BESIER om daarover rapport uit te brengen; den volgenden dag wordt in eene buitengewoon geheime zitting besloten, het rapport van VAN DER GOES »voorloopig te houden in advies.»

Nadat BESIER rapport heeft uitgebracht, volgt den 9den het Besluit van het U. B., om de navolgende provisioneele Instructie aan de goedkeuring van het V. L. te onderwerpen:

Le Directoire Exécutif de la *République batave* considérant que l'embarquement, que la Grande Bretagne prépare dans plusieurs ports de la Manche, exige de mettre promptement une unité plus parfaite dans la défense, sans différer cette mesure salutaire jusqu'à la fin des négociations des deux

Gouvernements sur ce point, et ayant une entière confiance dans le Général BRUNE, commandant les troupes françaises dans la *République batave*, arrête provisoirement: que toutes les troupes régulières au service de la *République batave* seront sous les ordres du Général BRUNE, à la charge de ce Général de prendre les ordres du Directoire batave et de lui soumettre tous les mouvements des troupes comprises sous ses ordres; que le dit Général aura soin que les divisions françaises et bataves ne soient point confondues, chaque division devant rester sous les ordres de ses Généraux et commandants respectifs; que le dit Général fera respecter en tous cas les réquisitions des autorités constituées selon les lois de cette république; et qu'il communiquera régulièrement avec le Ministre de la Guerre de cette république suivant le mode établi ou à établir à ce sujet.

Op dit voorstel werd in de geheime zitting der Eerste Kamer van den 10den Juli verklaard, dat er onverwijld noodzakelijkheid was en voorts conform de voordracht van het U. B. dadelijk besloten: aan den Generaal BRUNE, thans de Fransche troepen binnen deze Republiek en chef commandeerende, in de actueele oogenblikken bij voorraad mits dezen op te dragen het Oppercommando over de troepen, de armee van dezen staat uitmakende; en zulks op de navolgende wijze, dat namelijk alle de reguliere troepen enz (verder de letterlijke vertaling van wat in den franschen tekst staat achter »que toutes les troupes régulières»);

en ten slotte mits dezen te approbeeren het nevens de voorsz. missive overgelegd Concept-Besluit in de Fransche taal, als bevattende eene provisioneele Instructie ter zake voorsz. voor den meergenoemden Generaal BRUNE, met autorisatie op het U. B. om den A. v. O. met de uitvoering van hetzelfde Besluit te belasten.

Drie dagen later wordt dit Besluit door de Tweede Kamer in geheime zitting veranderd in een Decreet, hetwelk den 15den Juli als zoodanig in de notulen van het U. B. werd opgenomen. Dienzelfden dag werd in eene buitengewoon geheime zitting van dit Bewind besloten, de missive van den A. v. B. B. (den 4den Juli 1799 voorloopig gehouden in advies), rakende de gedane démarches door den Bataafschen Minister te *Parijs* omtrent de zaak van het commando over de Bataafsche troepen aan den Franschen Generaal en chef op te dragen, »te houden voor vervallen." Ofschoon dus het commando »bij voorraad" aan BRUNE was opgedragen (d. i. jusqu'à la fin des négociations des deux Gouvernements sur ce point) en de Instructie provisioneel was, werden de onderhandelingen, om tot een definitief besluit te komen, dezerzijds gestaakt.

Het Decreet van het V. L. wordt op dato door den A. v. O. ter kennis van den nieuwen Opperbevelhebber gebracht met bijvoeging van: »Je m'empresse, Général, de vous en donner connaissance par la présente en y ajoutant l'invitation, de me faire connaitre vos idées, tant sur le mode à établir pour la communication régulière qui doit avoir lieu entre nous en

vertu de cet arrêté, que sur l'évacuation réciproque des troupes françaises et bataves qui en sera la suite" (1).

Per omme gaande schrijft BRUNE terug:

Citoyen Ministre! Par votre lettre en date de ce jour vous me faites part de l'arrêté du Directoire qui me confère le commandement des troupes bataves. En vous remerciant de cette communication, je dois vous faire observer qu'elle ne me paraît point suffisante et pour la règle il est nécessaire, que j'aie une expédition de l'arrêté du Directoire, signée de son Président, contresignée ainsi qu'il est d'usage et revêtue du sceau de la République. Je vous serai obligé de vouloir bien me la faire expédier.

PIJMAN zendt dit briefje onmiddellijk aan het U. B., waarop den 16den Juli is besloten, dat aan gemelden Generaal extract van het Besluit van dit Bewind van den 15den dezer loopende maand in plano op pergament geschreven, door den President van dit Bewind geparafeerd en door den algemeenen secretaris gecontrasigneerd en met het zegel der *Bataafsche Republiek* gemunieerd, zal worden ter hand gesteld.

Zoo kreeg BRUNE het Opperbevel ook over het Bataafsche leger. Daar er nog geen rechtstreeks dreigend gevaar was en er slechts berichten waren ingekomen betreffende eene mogelijke landing, is het te begrijpen, dat het U. B. het recht tot troepenverplaatsing nog aan zich hield (2). Dat recht had zelfs de A. v. O. niet. BRUNE moest, als hij verplaatsing noodig achtte, aanvraag er toe doen. Maar den 26sten Juli geeft PIJMAN aan het Bewind kennis, dat DARDENNE hem heeft medegedeeld, dat hij, op last van den Opperbevelhebber, aan den Generaal VAN BOECOP had bevolen, twee halve brigades andere garnizoenen te doen betrekken, »en zulks ten einde die bataljons dadelijk secours zouden kunnen geven aan den Luit.-Generaal DU MONCEAU, in geval de vijand iets mocht ondernemen op de eilanden *Ameland* of het Departement van de Eems." Den volgenden dag hecht het U. B. zijne goedkeuring daaraan; »wordende niettemin de A. v. O. bij dezen gelast om op eene convenable wijze te zorgen, dat in het vervolg de Generaal en chef BRUNE als Commandant-Generaal over de Bataafsche troepen zoodanige bewegingen en veranderingen in de garnizoenen overeenkomstig het Decreet, waarbij aan hem het Generaal Commando is opgedragen, niet zonder voorkennis van 't Bewind kome te effectueeren of daar te stellen."

De A. v. O. schijnt langen tijd noodig gehad te hebben, eer hij die »convenable wijze" gevonden had; althans de daarover ontworpen brief komt in zijn Verbaal eerst voor op den 8sten Augustus. Hij is doorgehaald en eigenhandig heeft PIJMAN er bijgezet: »De Agent reeds mondeling aan de intentie van het Bewind voldaan hebbende, wordt de geproduceerde

(1) Op de laatste vraag komen wij nader terug.

(2) Zie *De Militaire Spectator* 1891, N°. 2, bladz. 72.

aanschrijving gehouden voor vervallen en het Besluit aangenomen voor notificatie." Den 13den Augustus komt weder zoo'n bericht betreffende troepenverplaatsing bij het U. B., waarop is besloten »de bovengemelde schikkingen in dit singulier geval te approbeeren, doch dien onverminderd den A. v. O. aan te schrijven, om aan dit Bewind op te geven, of hij van het Besluit dezer Vergadering van den 27sten Juli L. L. N°. 32 over deze materie genomen, ingevolge den last daarin vervat, aan den Generaal en chef heeft kennis gegeven." Een antwoord daarop vond ik niet.

Toen den 27sten Augustus de landing der eerste afdeeling Engelschen had plaats gegrepen, werd den volgenden dag door het U. B. in geheime zitting het navolgende Besluit genomen :

Op het geproponeerde ter vergadering en in aanmerking genomen zijnde, dat de Generaal en chef BRUNE in alle opzichten door deszelfs voorzichtigheid en betoonde zèle voor de belangen dezer Republiek 't volkomen vertrouwen van het Bataafsche Gouvernement verdient en bezit;

Is besloten denzelfden Generaal en chef BRUNE te autoriseeren, zooals geautoriseerd wordt bij dezen, om uit alle de steden of plaatsen dezer Republiek zoodane militaire macht te trekken en naar zoodane plaatsen te zenden, alwaar hij dezelve tot ondersteuning der troepen en verdrijven van den vijand het meest noodig en geschikt zal oordeelen.

En zal extract dezes aan den A. v. O. worden gezonden, om daaraan de noodige executie te geven.

Dat Besluit was »morsterd na den maaltijd." BRUNE had, zooals wij gezien hebben, van het daarin hem toegekend recht reeds eigenmachtig gebruik gemaakt. Maar bovendien zou men alleen op grond van den datum der uitvaardiging kunnen zeggen, dat de aan het hoofd van dat besluit staande overweging er voor den vorm was bijgevoegd, maar niet het gevoelen van het Bewind uitdrukte. Den 21sten was de vijandelijke vloot met transportschepen voor *Texel* verschenen. Den 22sten waren de vloot en *Den Helder* opgeëischt. Toen was er *periculum in mora*. Toen — of misschien zelfs vroeger toen men de tijding had gekregen van het uitloopen van de Engelsche vloot — was het oogenblik gekomen, om den Opperbevelhebber de macht te verleen, die hij noodig had. Dat men dit niet had gedaan, moet óf toegeschreven worden aan gemis aan begrip over een militair commando in oorlogstijd, óf het is een bewijs voor het weinige vertrouwen, dat men in BRUNE stelde. Hoe het Bewind er toe kwam op dat oogenblik het Besluit te nemen, blijkt niet.

(Wordt vervolgd.)

HET ONTWERP EENER WET OP DE KRIJGSTUCHT.

Herziening van het Militair Strafrecht.

Ontwerp eener Wet op de Krijgstucht, met Toelichting; ingevolge opdracht van de Ministers van Justitie, van Marine en van Oorlog samengesteld door Mr. H. VAN DER HOEVEN, Hoogleraar, G. H. BOGAERT, Schout-bij-Nacht, en H. P. J. HENNUS, Kolonel der Infanterie.

In een zevental artikelen, voorkomende in *De Militaire Spectator* van het vorige jaar, bespraken wij de *Ontwerpen van een Wetboek van Militair Strafrecht en daarbij behoorende wetten*. Thans bieden wij, als vervolg daarop, den lezer een opstel aan, waarin wij den hoofdinhoud van het *Ontwerp eener Wet op de Krijgstucht* weergeven.

Ook nu achten wij ons niet bevoegd bepaalde critiek te leveren; wij zullen echter wèl, evenals in onze vorige opstellen, indien wij daartoe eene bijzondere aanleiding mochten vinden en de beperkte plaatsruimte zulks toelaat, onze eigen zienswijze ten aanzien van meer of minder belangrijke punten meedeelen.

Ongetwijfeld is men algemeen overtuigd, dat de gewichtige arbeid, door de drie bovengenoemde ontwerpers volbracht, in hooge mate de belangstelling van het officierskorps verdient; hetgeen echter niet wegneemt, dat het wellicht toch niet geheel overbodig zal wezen in dit tijdschrift nog eens meer in het bijzonder de aandacht op het *Ontwerp van Wet op de Krijgstucht* te vestigen. Daarbij zal ons streven zijn, in een kort bestek de hoofdbeginselen van het ontwerp en de vele verbeteringen, die het bevat, sterk verlicht op den voorgrond te plaatsen.

Het Ontwerp van Wet op de Krijgstucht (1), dat uit het oogpunt van taal en stijl onderzocht is door den Hoogleraar Dr. P. J. COSIJN, heeft zoowel betrekking op de land- als op de zeemacht (2); men heeft alzoo

(1) In den vervolge zullen wij de afkorting O. W. Kr. bezigen; waar kortweg gesproken wordt van *Toelichting*, wordt steeds de Memorie van Toelichting op het O. W. Kr. bedoeld.

(2) Dat wij echter weer de marine-zijde van het ontwerp buiten bespreking zullen laten, ligt voor de hand.

Intusschen, de militair der landmacht mag niet geheel en al onbekend zijn met de bepalingen, die alleen voor de marine gelden.

Art. 10¹ O. W. Kr. zegt:

»Aan boord van een vaartuig dat geen oorlogsvaartuig is, zullen de arreststraffen worden ondergaan op de door den strafoplegger zooveel mogelijk in overeenstemming met de bepalingen der artikelen 8—10 aan te wijzen plaats.» Uit de Toelichting volgt dat achter »8—10» de woorden »voor zoover zij op de zeemacht betrekking hebben» gelezen moeten worden; zou het niet duidelijker zijn, wanneer men ze eenvoudig in het artikel opnam?

denzelfden weg ingeslagen als bij de samenstelling van het Ontwerp-Wetboek van Militair Strafrecht (O. W. v. M. S.). Uit hetgeen wij hieromtrent in het midden brachten in *De Militaire Spectator*, 1890, bladz. 288, blijkt, dat wij geheel en al het gevoel en deentoon van de ontwerpers, waar zij in de Toelichting zeggen:

»Eischen de bijzondere verhoudingen bij beide hoofddeelen der krijgsmacht eene voor beide verschillende beslissing ten aanzien van meer dan ééne aangelegenheid, éénheid van wetgeving is desniettemin wenschelijk. Immers, die éénheid is als het ware het symbool van de éénheid van tucht die bij de geheele krijgsmacht moet heerschen, en het is derhalve te verwachten, dat zij de hartelijke verstandhouding tusschen de militairen der zee- en die der landmacht zal bevorderen, het besef van hunne solidariteit zal herlevendigen, helderder in het licht zal stellen, dat beide geroepen zijn tot gezamenlijke bescherming der hoogste belangen van Vaderland en Koning, en mede zal werken tot de zoo noodige versterking van den onderlingen band die, vooral met het oog op het thans meer dan vroeger in practijk gebrachte gemeenschappelijk handelen, beide tot één organisch geheel moet maken.»

De ontwerpers merken op, dat men bij de landmacht over de werking van het Reglement van Krijgstucht (gewijzigd bij de wet van 14 Nov., 1879, *Staatsbl.* N°. 492) niet ontevreden is; wanneer men daarbij nu in aanmerking neemt, dat de principes, waarop de militaire tucht berust onveranderlijk zijn, zoo ligt de gevolgtrekking voor de hand, dat men bij de samenstelling van het O. W. Kr. zich in hoofdzaak gehouden heeft aan de grondbeginselen van bovengenoemd reglement; men achtte het niet gewenscht, — en wie zal die opvatting niet deelen? — door de invoering van vele principieele nieuwigheden zich ver te verwijderen van het bestaande, daar waar dit met oordeel toegepast, goed voldoet.

Het een en ander neemt echter niet weg, dat eene herziening van het disciplinair recht dringend noodzakelijk wordt, en wel omdat:

1°. het militair straf- en het militair disciplinair recht nauw samenhangen (1), en alzoo de herziening te gelijker tijd dient ter hand genomen te worden.

Het een vult het ander aan.

2°. het Reglement van Krijgstucht vele leemten vertoont, en daarentegen stellingen (zie o. a. § 1 en 2) bevat, die in eene *wet* niet thuis behooren.

3°. het strafstelsel verbeterd dient te worden.

Het O. W. Kr. is verdeeld in zeven paragrafen:

§ I. Omvang van de werking dezer Wet (Art. 1).

§ II. Krijgstuchtelijke vergripen (Art. 2).

§ III. Krijgstuchtelijke straffen.

Afd. I. In het algemeen (Art. 3—29).

Afd. II. Bij een leger te velde (Art. 30—37).

(1) Zie *De Mil. Spectator*, 1890, bladz. 289—292.

§ IV. Oplegging en tenuitvoerlegging van krijgstuchtelijke straffen (Art. 38—61).

§ V. Samenloop van strafbaar feit en krijgstuchtelijk vergrijp (Art. 62—64).

§ VI. Beklag over opgelegde krijgstuchtelijke straf (Art. 65—70).

§ VII. Slotbepalingen (Art. 71—77).

§ I. OMVANG VAN DE WERKING DEZER WET.

(Art. 1.)

»Art. 1. De bepalingen dezer Wet zijn toepasselijk op den militair die zich binnen of buiten het rijk in Europa aan eenig krijgstuchtelijk vergrijp schuldig maakt.»

Deze noodzakelijke bepaling missen wij in het Reglement van Krijgstucht; uit art. 10, Eerste Titel, van het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande mag men echter met zekerheid afleiden, dat de wetgever wel degelijk van meening moet geweest zijn, dat het Reglement zoowel binnen als buiten het rijk in Europa erkend behoort te worden.

De bepalingen van het O. W. Kr. zijn toepasselijk op den *militair* (vreemdeling of Nederlander); alzoo niet op den *burger*, zelfs niet in oorlogstijd. Wie zijn in den zin van art. 1 O. W. Kr. militairen? Om deze vraag te kunnen beantwoorden, moeten wij de hulp inroepen van art. 74 O. W. Kr. (§ VII Slotbepalingen), welk artikel zegt:

»De zoowel in deze wet als in het Wetboek van Militair Strafrecht voorkomende uitdrukkingen hebben in beide dezelfde beteekenis.

»De bepaling van art. 45 n°. 3 van genoemd Wetboek betreffende de niet in werkelijken dienst zijnde dienstplichtigen, en die van art. 49 van dat Wetboek worden uitgebreid tot het geval, dat de aldaar vermelde personen zich schuldig maken aan eenig in de bepaling van artikel 2 n°. 1 of 2 dezer wet vallend krijgstuchtelijk vergrijp.»

Uit de eerste alinea volgt, dat wij, ter beantwoording van de gestelde vraag, het O. W. v. M. S. moeten opslaan; wij zien dan, dat als militairen worden aangemerkt (1):

- 1°. de officieren (art. 45 O. W. v. M. S., 1°.);
- 2°. de vrijwillig dienenden (art. 45 O. W. v. M. S., 2°.);
- 3°. de dienstplichtigen in werkelijken dienst (art. 45 O. W. v. M. S., 3°, eerste gedeelte);
- 4°. de dienstplichtigen, niet in werkelijken dienst zijnde, welke zich schuldig maken aan een der misdrijven omschreven in dit Wetboek, of aan eenig met hunne betrekking tot de zee- of landmacht in verband staand

(1) Volledig is zulks aangegeven in *De Militaire Spectator*, 1890, blad. 401—409.

ambtsmisdrif, ambtsovertreding, of strafbaar feit, begaan onder een der in artikel 44 (1) van het Wetboek van Strafrecht vermelde omstandigheden.

Zij worden geacht dienstplichtig te blijven tot het oogenblik, waarop zij uit den militairen dienst zijn ontslagen (art. 45, 3°, tweede gedeelte);

5°. zij, die bestemd zijn voor de krijgsmacht in de koloniën of bezittingen van het rijk buiten Europa (art. 47 O. W. v. M. S., 1°, eerste gedeelte);

6°. zij, die behooren tot de krijgsmacht in de koloniën of bezittingen van het rijk buiten Europa, zoolang zij zich buiten de koloniën of bezittingen of aan boord van een Nederlandsch oorlogsvaartuig bevinden (art. 47 O. W. v. M. S., 1°, tweede gedeelte);

7°. de leden der schutterij, zoolang zij onder militair gezag staan (art. 47 O. W. v. M. S., 2°);

8°. gewezen militairen, die tot eenigen militairen dienst gebruikt worden (art. 47 O. W. v. M. S., 3°).

Eindelijk zegt art. 49 O. W. v. M. S.: »Vreemde militairen die eene op voet van oorlog gebrachte krijgsmacht met toestemming van eene militaire overheid vergezellen of volgen, krijgsgevangenen en, in geval van een oorlog waarin Nederland niet betrokken is, de hier te lande toegelaten militairen van een der oorlogvoerende mogendheden worden ten aanzien van *door* hen begane strafbare feiten, waartegen is voorzien bij het gemeene recht of bij de Titels IV—VI (2) van het Tweede Boek van dit Wetboek, met in aanmerkingneming van den *door* hen bekleeden rang gelijkgesteld met Nederlandsche militairen.

Naar gelang van de krijgsmacht bij welke of onder welke bewaring zij zich bevinden, worden zij geacht tot de zee- of tot de landmacht te behooren (3).”

Wij vestigen de aandacht op de uitbreiding, die art. 74 O. W. Kr., 2de alinea, geeft aan den inhoud van art. 45 O. W. v. M. S., 3°, tweede gedeelte, (zie rubriek 4) en aan art. 49 O. W. v. M. S., alsook op het feit, dat enkele van de straks te vermelden straffen van het O. W. Kr., moeilijk toegepast zullen kunnen worden bijv. op de personen, bedoeld in het eerste gedeelte van laatstgenoemd artikel.

Ook stellen wij ons bijzonder weinig voor, men duide het ons niet euvel, van de heilzame uitwerking eener berisping (zie de hierna op te noemen straffen van het O. W. Kr.), toegediend aan een schutter. Intusschen, laat ons over de schutters zwijgen, daar wij anders zouden moeten herhalen, hetgeen wij in *De Militaire Spectator*, 1890, bladz. 408, omtrent hunne rechtspositie als militair in het midden brachten.

(1) Art. 44:

»Indien een ambtenaar door het begaan van een strafbaar feit een bijzonderen ambtsplicht schendt of bij het begaan van een strafbaar feit gebruik maakt van macht, gelegenheid of middel hem door zijn ambt geschonken, kan de straf met een derde worden verhoogd.»

(2) Titel IV, Misdrijven tegen de ondergeschiktheid; Titel V, Schending van verschillende dienstplichten; Titel VI, Diefstal en verduistering.

(3) Art. 48 O. W. v. M. S., betreffende *gewezen militairen*, kan hier buiten beschouwing blijven, aangezien in het artikel alleen sprake is van *beledigingen en feitelijkheden* een vroeger superieur enz. aangedaan, en dergelijke feiten wel immer eene krijgsraadzaak zullen uitmaken.

Ondanks de Toelichting, achten wij het noodzakelijk, dat, ingeval van oorlog, de burgers, die bij eene op voet van oorlog gebrachte krijgsmacht in dienstbetrekking zijn (vrijwillig of gerequireerd), de armee vergezellen of volgen, evenzeer als zij dan voor *alle* strafbare feiten te recht staan voor den militairen rechter (1), krijgstuchtelijk gestraft moeten kunnen worden.

In de Toelichting wordt o. a. gezegd, dat indien een burger in het aangegeven geval een feit begaat, dat, hoewel niet strafbaar volgens de strafwetten, toch in het leger niet geduld kan worden, de verwijdering zeker meer doeltreffend zal zijn dan de toepassing eener disciplinaire straf. Doch zou 't niet kunnen gebeuren, dat men dien burger (bijv. een snelschrijver) ongaarne miste?

Zou misschien niet menig gerequireerd burger (bijv. de voerman) gaarne verwijderd worden? Moet niet met strenge hand orde en regelmaat gehandhaafd worden bij het vrijwillig hulppersoneel van het Roode Kruis (2)?

Men zegt: »onderscheidene van de krijgstuchtelijke straffen zullen toch niet op den burger toepasbaar zijn;» doch dit is geen bezwaar. Wij meenen, dat enkele straffen (bijv. inhouding van soldij) ook niet toegepast kunnen worden op den schutter, die aan eene parade deelneemt (zie hiervoor rubriek 7).

Het voorschrift van art. 74 O. W. Kr., 1ste alinea (zie hierboven, bladz. 614), zal men bij de bestudeering van het ontwerp steeds voor oogen moeten houden. Ten einde de technische beteekenis der uitdrukkingen *militair*, *meerdere*, *mindere*, *vijand*, enz. juist te kunnen begrijpen, m. a. w. den goeden wettelijken zin daaraan te kunnen geven, zal men Titel IX, Eerste Boek, (Beteekenis van sommige in het wetboek voorkomende uitdrukkingen — Uitbreiding der toepasselijkheid van sommige bepalingen) O. W. v. M. S. en Titel IX, Eerste Boek, (Beteekenis van sommige in het wetboek voorkomende uitdrukkingen) van het Wetboek van Strafrecht moeten opslaan (3).

§ II. KRIJGSTUCHELIJKE VERGRIJPEN.

(Art. 2 (4).)

De krijgstuchtelijke vergrijpen worden in art. 2 in twee rubrieken verdeeld:

A. De eigenlijke krijgstuchtelijke vergrijpen.

In een vloeiend en helder betoog worden in de Toelichting het wezen en

(1) Zie *De Militaire Spectator*, 1890, bladz. 409.

(2) De Duitse *Disziplinar Strafordnung* zegt:

§ 2. Der Disziplinarstrafgewalt sind unterworfen:

1°.

2°.

3°. alle Personen, welche während eines Krieges sich in irgend einem Dienst-oder Vertragsverhältnisse bei dem kriegführenden Heere befinden, oder sonst sich bei demselben aufhalten oder ihm folgen;

4°.

(3) Zie *De Militaire Spectator*, 1890, bladz. 285.

(4) In onze opstellen, voorkomende in den vorigen jaargang van dit tijdschrift, wordt wel eens gesproken van art. 5 van het in bewerking zijnd O. W. Kr., als zijnde het artikel, dat

zijn der militaire tucht andermaal ontvouwd, hare noodzakelijkheid op eene krachtige, onweerlegbare wijze aangetoond, de grondslagen besproken, waarop zij rusten moet, de eischen aangegeven, die zij aan de militaire samenleving stelt. Uit die beschouwingen wordt o. a. de alleszins juiste gevolgtrekking afgeleid, dat in de militaire samenleving betrekkelijk geringe plichtsverzakingen, ofschoon zij de algemeene rechtsorde niet verstoren, gestraft, ja, soms vrij zwaar gestraft dienen te worden; de handhaving der tucht — en zonder stramme tucht is geen goed leger denkbaar — vergt zulks gebiedend.

Die geringe vergrijpen vormen de *eigenlijke* krijgstuchtelijke vergrijpen.

Art. 2, 1°., zegt: »Krijgstuchtelijke vergrijpen zijn alle niet in eenige strafwet omschreven feiten, strijdig met eenig dienstbevel of dienstvoorschrift, of onbestaanbaar met de militaire tucht of orde.»

Terecht hebben de ontwerpers zich niet gewaagd aan eene opsomming van *alle* disciplinaire vergrijpen; dat is ondoenlijk. De afwijking van het vigeerend Reglement van Krijgstucht is hier slechts schijnbaar; in de artt. 18—27 worden wel is waar tal van overtredingen opgenoemd, doch die opsomming is geheel onvolledig, en, wij herhalen, zij zou niet volledig gemaakt *kunnen* worden; zonder het algemeene art. 27, dat *alles* omvat (ook hetgeen in de artt. 18—27 staat), zou het Reglement van Krijgstucht dan ook geheel onbruikbaar zijn.

Het art. 2, 1°., O. W. Kr. treedt in de plaats van ons tegenwoordig art. 27.

B. De oneigenlijke disciplinaire vergrijpen.

Art. 2, 2°., geeft den tot straffen bevoegden meerdere het recht bepaalde misdrijven, genoemd in het O. W. v. M. S., (1) disciplinair af te

de bevoegdheid verleent enkele strafbare feiten disciplinair af te handelen. Dat art. 5 heeft echter een *ander nummer verkregen, en is geworden het nu te behandelen art. 2.*

Zie *De Militaire Spectator*, 1890, bladz. 289—292, 414 en 415.

- (1) Art. 79, onbevoegdlijk oorlogsbuit maken of daarop uitgaan,
 art. 83 en 84, opzettelijke of culpose ongeoorloofde afwezigheid, in tijd van vrede niet langer dan 8, in tijd van oorlog niet langer dan 1 dag (zie *De Militaire Spectator*, 1890, bladz. 709.),
 art. 94, gebruikmaking van eens anders verlof pas enz. buiten tijd van oorlog,
 art. 99, minachtende bejegening van een meerdere,
 art. 100, eenvoudige belediging van een meerdere,
 art. 105a, opzettelijke ongehoorzaamheid buiten tijd van oorlog,
 art. 106 N°. 1 en 2, culpose ongehoorzaamheid, behalve indien het bevel strekte om werkdadig op te treden tegen den vijand, of ter bestrijding van zeegevaar,
 art. 114, hulpverzuim bij aanranding van een meerdere,
 art. 120a en 121, plichtverzuim buiten tijd van oorlog van een schildwacht, een officier van de wacht, een commandant der wacht enz. en van de andere daartoe behoorende militairen,
 art. 123a, zich onttrekken aan — of ongeschikt maken voor een bepaalde soort van dienstverplichtingen, buiten tijd van oorlog,
 art. 125a, opzettelijk onjuiste rapporten doen, of opzettelijke verzwijging, buiten tijd van oorlog,
 art. 126, idem culpos in tijd van oorlog,
 art. 127a, beletten enz. van een militairen maatregel buiten tijd van oorlog,
 art. 129, dwang door misbruik of aanmatiging van gezag,
 art. 130, misbruik van invloed als meerdere,

handelen, indien zij onder zeer verlichtende omstandigheden gepleegd zijn; de art. 2, 3°. (1), 4°. (2) en 5°. (3) bepalen hetzelfde betreffende zekere feiten (misdrijven en overtredingen) van het Wetboek van Strafrecht; en art. 2, 6°, zegt dat overtredingen (van het Wetboek van Strafrecht of eenige andere wet), waarop geene andere hoofdstraf gesteld is dan geldboete, als krijgstuchtelijke vergripen in aanmerking komen, indien het begane feit, naar het oordeel van den tot straffen bevoegden meerdere, onbestaanbaar is met de militaire tucht of orde (4).

Enkele theoretici zullen gewis protest aantekenen tegen den inhoud van art. 2, 2°, 3°, 4°, 5° en 6°; zij zullen niet kunnen meegaan met de ontwerpers, daar waar zij voorstellen aan den militairen meerdere de bevoegdheid te verleen sommige *strafbare feiten*, in de engere, wettelijke beteekenis van het woord, krijgstuchtelijk af te handelen. Men houde echter voor oogen, dat de in het artikel genoemde feiten, alhoewel van *lichten aard*, in het belang der discipline *zeer snel* berecht dienen te worden, welke snelheid alleen verkregen kan worden bij eene *krijgstuchtelijke* bestraffing van het vergrijp, terwijl de strenge opvattingen betreffende plicht, orde en regelmaat, welke in het leger gehuldigd worden, in verband met de aanmerkelijke zwaarte van enkele disciplinaire straffen, elken redelijken grond ontnemen aan de misschien opwellende gedachte, dat de soldaat bij de voorgestelde regeling er te „goedkoop” zou afkomen. Ook behoeft men niet te vreezen, dat de meerdere de kennisname van delicten op die wijze ten onrechte aan den rechter zou kunnen onttrekken, aangezien art. 60 O. W. Kr. (§ IV) zegt:

art. 131, omkoopning van een mindere om hem te weerhouden van of over te halen tot beklag, enz.

art. 132, omkopen van een meerdere,

art. 148, verkoopen, zoek maken enz. van kleeding of uitrusting.

Zie onze opmerking naar aanleiding van art. 69 O. W. v. M. S. bladz. 642 van den vorigen jaargang.

(1) Art. 142, opzettelijke rustverstoring door valsche alarmkreten of signalen,

art. 300a, eenvoudige mishandeling,

art. 350a, eenvoudige goederenbeschadiging.

(2) Art. 310, eenvoudige diefstal,

art. 321, eenvoudige verduistering.

Disciplinaire afdoening is alleen toegestaan, wanneer de bedoelde misdrijven door een ingescheept militair aan boord van een oorlogsvaartuig begaan zijn, en is echter ook dan niet meer mogelijk, wanneer den schuldige reeds tweemaal te voren wegens de in de artikelen 310 en 321 omschreven feiten eenige straf is opgelegd.

Zooals men weet, kunnen onder de vigeerende wetgeving eveneens geringe diefstallen, aan boord gepleegd, krijgstuchtelijk afgehandeld worden.

(3) Art. 424, straatschenderij,

art. 426, ordeverstoringe dronkenschap,

art. 431, nachtelijk rustverstoringe rumoer of burengerucht,

art. 446, weigering van hulpbetoon aan de openbare macht,

art. 447, afscheuring enz. van eene bekendmaking vanwege het bevoegd gezag in het openbaar gedaan,

art. 451, in het openbaar zingen van voor de eerbaarheid aanstootelijke liederen en dergelijke feiten,

art. 453, openbare dronkenschap.

(4) Zie *De Militaire Spectator*, 1890, bladz. 414 en 415.

»Het recht van Strafvordering vervalt niet door de toepassing van krijgstuchtelijke straf" (1).

Eene regeling, zooals de door de ontwerpers voorgestelde, bestaat feitelijk reeds van het jaar 1815 af, heeft in de practijk niet alleen geene aanleiding gegeven tot bijzondere moeilijkheden, maar zelfs goed gewerkt; het zou mitsdien gevaarlijk zijn, op grond van theoretische overwegingen, met het bestaande te breken.

§ III. KRIJGSTUCHELIJKE STRAFFEN.

Afdeeling I.

In het algemeen. (Art. 3—29.)

Als inleiding zeggen de ontwerpers, naar aanleiding van § III:

»Moet de wetgever bij de samenstelling van het stelsel der straffen, die ter zake van Misdrijven kunnen worden uitgesproken, streven naar groote eenvoudigheid en beknoptheid, ten aanzien van de krijgstuchtelijke straffen dient hij daarentegen voor eene groote verscheidenheid te zorgen en eene zeer ruime keuze te geven. Deze straffen toch behooren meer in het bijzonder het karakter van maatregelen van militaire vorming en opvoeding te hebben; en dat deze maatregelen van zeer onderscheiden soort zullen moeten zijn en ver uiteenlopende strekking zullen moeten hebben, springt terstond in het oog, wanneer men bedenkt, èn van hoe velerlei aard de vergrijpen tegen de militaire tucht of orde zijn, ter zake waarvan —, èn van hoe verschillenden rang, stand en ontwikkeling de personen zijn, op wie zij zullen worden toegepast.

Ook te dezen opzichte kan het ontwerp zich in hoofdzaak, en behoudens een aantal wijzigingen voor zoover de bijzonderheden betreft, aansluiten aan den thans bestaanden toestand."

Wij beginnen met er op te wijzen, dat de betrekkelijke zwaarte der krijgstuchtelijke hoofdstraffen wordt bepaald door de volgorde waarin zij in de artikelen voorkomen, met dien verstande, dat in ieder artikel elke volgende straf zwaarder is dan de voorafgaande, en voorts alleen de hoofdstraffen in vergelijking gebracht worden.

De duur der arreststraffen is ten minste een dag.

Bij de oplegging eener arreststraf kan worden bepaald, dat de tijd, door den gestrafte vóór de tenuitvoerlegging dier straf in voorloopig arrest doorgebracht, bij de uitvoering der hem opgelegde arreststraf geheel of gedeelte-

(1) Wij herinneren er aan, dat volgens de ontwerpen de militaire disciplinaire straf niet in aanmerking komt als een straf in den zuiver rechtskundigen zin van het woord, en ten aanzien van haar de rechtsregel *non bis in idem* alzoo niet van kracht is.

Zie *De Militaire Spectator*, 1890, bladz. 289—292.

lijk zal worden in mindering gebracht. Deze bepaling is ook toepasselijk, ingeval aan een militair, verdacht van meerdere krijgstuchtelijke vergrijpen, de straf opgelegd wordt ter zake van een ander feit dan waarvoor hij zich in voorloopig arrest bevindt. De opgelegde arreststraf zal in het strafregister worden ingeschreven onder vermelding van den voor het voorloopig arrest toegestane afrek.

Het is den met arrest gestraften militair verboden, de plaats waar hij zijne straf moet ondergaan eigendunkelijk te verlaten, of bezoeken te ontvangen. Dit voorschrift spreekt van den *militair*, en heeft alzoo mede betrekking op den *officier*; de aanduiding *plaats* is zoo ruim mogelijk (woonhuis; kazerne; kamers; afzonderlijke, tot het ondergaan der straf al dan niet uitsluitend bestemde localiteiten) en met de uitdrukking *bezoeken te ontvangen* heeft men op het oog *bezoeken*, die met den dienst niets te maken hebben, *bezoeken*, die eenig genoegen of afleiding kunnen geven, en tengevolge van de noodzakelijke maatschappelijke en militaire levenswijze van den gestrafte niet als onvermijdelijken omgang in aanmerking kunnen komen.

De ontwerpers hebben voorts als beginsel aangenomen, dat de maximum duur der arreststraffen niet hoog mag zijn, daarnaast echter de middelen verschaft om de intensiteit der straffen te vermeerderen. Van politiekamer, provoost, cachot of gat en sluiting in de boeien wordt niet meer gesproken, en daarmede eene terminologie verbannen, die den ongewijde bijna aan middeleeuwsche foltering en doet denken.

De krijgstuchtelijke straffen voor officieren zijn :

- 1°. berisping,
- 2°. licht arrest van ten hoogste 14 dagen,
- 3°. streng arrest van ten hoogste 14 dagen.
- 4°. Berisping.

In de Toelichting lezen wij, dat de berisping als lichtste straf voor den officier en onderofficier bij de marine uitstekend voldoet; de practijk heeft alzoo reeds beslist omtrent de waarde van deze straf voor den *officier* en *onderofficier*. Doch al konde men op geene ervaring ten opzichte hiervan wijzen, zoo zouden wij toch de invoering van deze nieuwe strafsoort ten zeerste toejuichen.

Wanneer men bedenkt, dat in de toekomst steeds meer ontwikkelde en beschaafde personen in de lagere rangen of als gewoon soldaat zullen dienen, dan zal men gewis met het stelsel der ontwerpers, waarbij zelfs voor den gewonen soldaat de berisping als lichtste straf voorgesteld wordt, kunnen meegaan. Wij willen hierbij nog aanstippen, dat bij een enkel (sommige?) korps (korpsen?) de *vermaning* als een soort straf officieel is voorgeschreven, en de compagniescommandant in een afzonderlijk register van de gegeven vermaning aanteekening moet houden. De vraag in hoeverre een korps-

commandant bevoegd is tot het geven van dergelijke bevelen, welke vraag misschien in uiteenloopenden zin beantwoord zal worden, is thans niet aan de orde; doch zeker kan men uit het medegedeelde leeren, dat in het leger de behoefte gevoeld wordt aan eene straf, die alléén werkt op het gevoel van eer en plicht.

Gewis vindt men in de gelederen personen, die geheel onverschillig zullen blijven voor eene berisping; doch stel, er is slechts één enkele bij de compagnie voor wien de vermaning eene doelmatige straf kon wezen, dan zouden wij toch nog, al ware het maar voor dien enkele, het niet bestaan der berisping betreuren.

Wij hebben de vrees hooren uiten, dat bij eene algemeene invoering van de vermaning als bepaalde straf de tucht verslappen zou. Men was beducht, dat sommige compagniescommandanten, geleid door den zoogenaamd humanen geest, die onzen tijd eigen is, vooral ten aanzien van het kader, veel, al te veel, met berispingen zouden afdoen.

Wij kunnen die vrees niet deelen; een dergelijke verkeerde toepassing van het strafstelsel, zoo zij verondersteld mag worden (1), zou gewis de aandacht trekken der hoogere chefs, daar de berisping, en daarbij de strafreden, in het strafregister opgeteekend moet worden.

Wanneer de vermaning feitelijk niet als *straf* bestaat, maar dan toch clandestine als een *soort van straf* ingevoerd wordt, en de aantekening daarvan niet geschiedt in het *strafregister*, maar in een ander boekje van den compagniescommandant, dat niet tot de officieele compagniesboeken behoort, ja, dan zal er misschien grond bestaan voor de meening, dat zij gevaarlijk is voor de tucht.

De compagniescommandant is er trotsch op, wanneer vooral het kader zijner compagnie weinig straffen heeft; van hoogerhand wordt zulks ook gaarne gezien. Het een en ander is zeer wel te begrijpen; wanneer het kader *weinig of niet gestraft* behoeft te worden, en de *compagnie toch*, niet in schijn, maar werkelijk goed in orde is, zie, dan heeft de kapitein zijne onderofficieren en korporaals met een flinken militairen geest weten te bezielen, hun plichtbesef weten op te wekken en te versterken. Het is *denkbaar* dat een enkele, ten einde het zoo gewenschte kleine strafregister te houden, te veel (vooral van het kader) door de vingers zal zien, en zulk een compagniescommandant zal zeker een te ruim gebruik maken van de vermaning, die als een soort straf mag gelden en toch niet in het eigenlijke strafregister opgeteekend wordt. Ongetwijfeld zal dan op den langen duur de tucht verslappen; misschien zal eerst een opvolger van zulk eene handelwijze de wrange vruchten plukken, terwijl hem er wellicht nog op gewezen wordt, dat zijn voorganger de compagnie zonder al dat straffen wist in orde te houden. Wij herhalen echter: dat alles behoeft niet gevreesd te worden,

(1) Volgens onze bescheiden meening bestaat geen grond voor die veronderstelling

wanneer de berisping, zooals het O. W. Kr. wil, in het officieele strafregister ingeschreven wordt.

De disciplinaire straffen zijn middelen tot opvoeding en vorming (1); dit eenmaal waar zijnde, zoo behoort de berisping in de rij der straffen te worden opgenomen.

Art. 6 O. W. Kr. geeft aan op welke wijze de berisping kan geschieden; voor den officier mondeling of schriftelijk door den strafoplegger; voor den onderofficier of mindere mondeling door den strafoplegger (of door een anderen meerdere van zijentwege) of schriftelijk door den strafoplegger; ook kan de berisping toegediend worden na bijeenroeping en ten aanhoore van een of meer andere militairen van niet lageren rang en, wat den officier betreft, bovendien van niet minderen ouderdom in rang, dan de gestrafte. De Toelichting zegt: »Deze laatste wijze bij de tenuitvoerlegging der straf te volgen kan wenschelijk zijn, zoowel om haar een bijzonder ernstig en plechtig karakter te doen dragen, alsook om te voorkomen dat de gestrafte onjuiste verhalen daarover aan anderen opdischt, of om den persoon, tegen wien het vergrijp gepleegd is, daardoor een zekere voldoening te geven.»

Wij brengen in het midden, dat eene berisping vóór het front van andere militairen gegeven, in ons oog eene gevoelige straf is, welke alleen naar aanleiding van vrij zware vergrijpen opgelegd kan worden; deze opvatting wordt versterkt door den inhoud van de Toelichting. Wanneer de berisping een »bijzonder ernstig en plechtig karakter» (zie hierboven) moet dragen, kan zij niet meer in aanmerking komen als *lichtste* straf.

Stellig gaan wij met de ontwerpers mede, waar zij zeggen, dat eene tenuitvoerlegging ten aanhoore van andere militairen kan strekken om den persoon, tegen wien het vergrijp gepleegd is, een zekere, en uit een militair oogpunt dikwijls gewenschte, voldoening te geven, doch wij meenen, dat men in dit geval meestal te doen zal hebben met een ernstig feit en mitsdien de lichtste straf niet toegepast kan worden. Wij zouden in overweging willen geven de eenvoudige berisping als lichtste straf te handhaven, en als bijkomende straf in het leven te roepen »de berisping ten aanhoore van den opzettelijk daartoe opgestelden troep of ten aanhooren van een of meer opzettelijk daartoe gecommandeerde militairen» (2). Deze bijkomende straf zou alleen verbonden kunnen worden aan de zwaardere straffen, en de berisping steeds toegediend moeten worden door den korpscommandant, zijn plaatsvervanger of vertegenwoordiger, of door personen aan wie dezelfde rechten toegekend worden als aan den korpscommandant.

De eenvoudige berisping kan in ons oog, ook zonder dat de wet dit uitdrukkelijk voorschrijft, in tegenwoordigheid van derden, *doch niet bij wijze*

(1) Zie *De Militaire Spectator*, 1890, bladz. 521—523.

(2) Natuurlijk weer onder de beperkende voorwaarden, gesteld in het art. 6 O. W. Kr.

van »bijzondere vorm» opzettelijk daartoe gecommandeerde personen, gegeven worden, wanneer dit eene enkele maal noodzakelijk mocht wezen, om te voorkomen, dat de gestrafte onjuiste verhalen over den inhoud der berisping mocht rondstrooien.

Eindelijk bepaalt nog art. 6 O. W. Kr., dat eene aanmerking of terechtwijzing, waarbij de tot straffen bevoegde meerdere niet uitdrukkelijk te kennen geeft, dat zij als straf van berisping moet worden beschouwd, niet geldt als straf.

Deze bepaling is o. a. onmisbaar, omdat de chef soms wel verplicht is een meerdere, in tegenwoordigheid van minderen, eene opmerking te maken of terecht te wijzen; de mindere moet in zulk een geval nooit kunnen denken, dat de meerdere in zijne tegenwoordigheid gestraft wordt.

2°. Licht arrest van ten hoogste 14 dagen.

Het licht arrest van ten hoogste 14 dagen treedt in de plaats van het kamerarrest met acces van ten hoogste 2 maanden.

De officier ondergaat de straf in zijn woonverblijf en blijft dienst doen, doch, zooals hierboven reeds gezegd is, bezoeken mag hij niet ontvangen; »het toelaten daarvan toch geeft somtijds aanleiding tot vroolijke bijeenkomsten, die aan de straf haar karakter als zoodanig geheel ontnemen.» (Toelichting.)

3°. Streng arrest van ten hoogste 14 dagen.

Vervangt het kamerarrest zonder acces van ten hoogste 2 maanden.

De officier ondergaat de straf in zijn woonverblijf; hij is uitgesloten van het verrichten van dienst *buiten* de localiteit, waarin hij de straf ondergaat, waaruit volgt, dat men den met streng arrest gestraften officier bepaalden dienstarbeid kan opdragen.

De ondervinding bij de zeemacht opgedaan heeft geleerd, dat een maximum van 14 dagen voor het licht, zoowel als voor het streng arrest, voldoende is.

De provooststraffen (zie art. 28 van het Reglement van Krijgstucht) kunnen voor een officierskorps gemist worden; men heeft tegenwoordig trouwens geene gelegenheid meer om ze toe te passen, en de uitvoering der provooststraffen kan bovendien moeielijk geschieden, zonder dat de minderen zulks opmerken, en het prestige der officieren eischt gebiedend, dat hunne ondergeschikten onbekend blijven met de omstandigheid dat een hunner officieren straf ondergaat.

De »vernederende formaliteit,» geëischt door de artt. 46 en 47 van het Reglement van Krijgstucht, wordt niet meer in acht genomen (zie het *Voorschrift op den Inwendigen Dienst der Infanterie*) en zou natuurlijk het allerminst passen in het stelsel van het ontwerp.

De krijgstuchtelijke straffen voor onderofficieren zijn (1):

A. *Hoofdstraffen.*

- 1°. berisping,
- 2°. strafdienst, ten minste 1 en ten hoogste 2 uur per dag gedurende ten hoogste 8 dagen (deze straf kan alleen toegepast worden op de onderofficieren der zeemacht beneden den rang van sergeant-majoor),
- 3°. de verplichting om ten hoogste 2 uur voor het avondappèl in de kazerne of het kwartier terug te zijn en aldaar te verblijven, tenzij de gestrafte daarbuiten dienst heeft te verrichten, gedurende ten hoogste 14 dagen,
- 4°. licht arrest van ten hoogste 21 dagen,
- 5°. verzaard arrest van ten hoogste 14 dagen,
- 6°. streng arrest van ten hoogste 14 dagen,
- 7°. verlaging.

B. *Bijkomende straffen.*

- 1°. inhouding van soldij,
- 2°. vermindering van kost.

1°. Berisping. Zie hiervóór.

3°. Verplichting om ten hoogste 2 uur vóór het avondappèl in de kazerne of het kwartier terug te zijn en aldaar te verblijven, tenzij de gestrafte daarbuiten dienst heeft te verrichten, gedurende ten hoogste 14 dagen.

Deze straf is verre te verkiezen boven de bij ons administratief toegepaste onthouding of intrekking der vergunning om uit te hlijven na het avondappèl.

Tegenwoordig wordt menigmaal voor de kleine vergrijpen geene straf van het Reglement van Krijgstucht opgelegd; hiervoor treedt o. a. in de plaats de onthouding of intrekking der vergunning om uit te blijven na het avondappèl. Deze wijze van handelen heeft ten doel de strafregisters, vooral der onderofficieren, binnen bescheiden afmetingen te houden, doch heeft o. m. het groote nadeel, dat de fouten en gebreken van den militair bij het overgaan naar andere onderafdeelingen, enz. den nieuwen chef niet bekend kunnen zijn.

Eene bijzondere vergunning moet eene *beloening* zijn voor hem, die zich onberispelijk gedraagt. Wij achten het verkeerd, wanneer, zooals thans dikwerf in de practijk geschiedt, het toestaan van voorrechten *regel* wordt,

(1) Art. 54 W. v. S. j°. art. 74 O. W. Kr. :

»Onder onderofficieren worden verstaan de militairen die eenigen militairen rang beneden dien van adelborst der eerste klasse bij de zeemacht of van tweeden luitenant bij de landmacht bekleeden.

»Onder mindere militairen worden verstaan de militairen die geen rang bekleeden.»

en de onthouding daarvan de straf vormt bij het begaan van overtredingen. De wet, het Reglement van Krijgstucht, bevat zeer lichte straffen en wil mitsdien, dat naar aanleiding van geringe vergrijpen, indien zij eenmaal gestraft *moeten* worden, ook een der niet ernstige correctiemiddelen zal worden opgelegd, en daarvan aantekening gehouden wordt in het strafregister.

Zeker is de voorgestelde straf zwaarder dan de tegenwoordig toegepaste administratieve maatregel.

4°. Licht arrest van ten hoogste 21 dagen.

Te ondergaan in de kazerne (gedurende den straftijd mag de cantine natuurlijk niet bezocht worden), in het kwartier, of in het woonverblijf; de gestrafte blijft dienst doen.

Het licht arrest stemt overeen met het tegenwoordige kwartierarrest (ten hoogste gedurende een maand), doch *kan* gepaard gaan met inhouding van een vierde gedeelte der soldij (1) gedurende den straftijd.

Wanneer men ziet, dat in de burgermaatschappij bij vele categorieën van ambtenaren de boete (of schorsing) de eenige disciplinaire straf is, en daarmee, zelfs wanneer het personeel talrijk is, over het algemeen orde en regelmaat behoorlijk gehandhaafd kunnen worden, dan mag men de verwachting koesteren, dat de bijkomende straf *inhouding op soldij* eene heilzame werking zal hebben. Door toevoeging van inhouding op de soldij wordt de arreststraf zeer verzwaaard, en in verband daarmee vragen wij of het maximum niet teruggebracht zou kunnen worden op 14 dagen. Het beginsel van het ontwerp is, en zeer terecht, *korte intensieve straffen*; desnoods bepale men liever dat de inhouding het vierde of derde gedeelte der soldij kan bedragen, dan dat men het vrij hooge maximum van 21 dagen behoude.

Men zal misschien in het midden brengen, dat de inhouding op de soldij weinig beteekent voor de meer gegoeden, wier aantal in het leger beduidend wordt, wanneer eenmaal de persoonlijke dienstplicht ingevoerd is. Wij aarzelen niet te verklaren, dat wij voor de beschaafde en ontwikkelde jonge menschen het allerminst zware of verscherpte straffen noodig achten; zij zullen er eene eer in stellen hun plicht op ernstige wijze te betrachten; de meesten zullen naar een rang dingen; het zal in edelen zin hun ambitie prikkelen aan de maatschappelijk minder bevoorrechte kameraden een goed voorbeeld te geven (2).

De inhouding op de soldij is eene bijkomende straf, die het besef van eigenwaarde niet ondermijnt, voor den gestrafte niet bepaald kwetsend is en desniettemin sterk gevoeld zal worden door minder goede elementen onder de beroepsonderofficieren, vrijwilligers, miliciens, plaatsvervangens en nummervervisselaars (3); door de toevoeging der inhouding kan de arreststraf verzwaaard en dus kort worden, en dat laatste achten wij een groot voordeel.

(1) Door soldij wordt verstaan dat gedeelte van de gedurende den straftijd door den gestrafte verdiende gelden, waarop hij, na aftrek van de verplichte kortingen, aanspraak gehad zou hebben.

(2) De ondervinding, elders opgedaan, heeft reeds bewezen, dat onze verwachtingen ten aanzien van dit punt niet te hoog gespannen zijn.

(3) Het nog niet lang geleden ingevoerde Amerikaansche Militaire Strafwetboek bevat zeer vele geldstraffen.

5°. Verzwaard arrest van ten hoogste 14 dagen.

Deze straf vervangt het kamerarrest (voor ten hoogste drie weken) en de politiekamer (voor ten hoogste veertien dagen); zij wordt ondergaan in eene onderofficierskamer of in het vertrek, den gestrafte tot het verrichten zijner administratieve werkzaamheden aangewezen, en, indien hij korporaal is, in een der vertrekken, bewoond door de escouade waartoe hij behoort, of, wanneer hij tot geene escouade behoort, in een hem aan te wijzen vertrek. Elke bestraffing met verzwaard arrest *kan* gepaard gaan met inhouding van de halve soldij gedurende den straftijd. Hij, die het verzwaard arrest ondergaat, is niet uitgesloten van het verrichten van dienst.

Wij merken op: in de eerste plaats, dat het verbod omtrent het ontvangen van bezoeken bij het licht en verzwaard arrest voor onderofficiëren feitelijk weinig beteekent; de gestrafte mag geen bezoek ontvangen, doch zijn kameraad, die met hem in dezelfde localiteit verblijft en volgens de voorschriften recht heeft daar te vertoeven, *wel*, en de gestrafte zal alzoo mee kunnen genieten van de niet voor hem bestemde (?) genoegens (dit geldt mede ten aanzien van het licht arrest voor den minderen militair); in de tweede plaats, dat eigenlijk het geheele verschil met het licht arrest bestaat in de grootere inhouding van soldij, welke als bijkomende straf *kan* opgelegd worden.

Zou het niet gewenscht zijn voor te schrijven, dat het verzwaard arrest over dag (bijv. tot 10 of 9 uur 's avonds) voor de onderofficiëren in een daartoe bestemd vertrek ondergaan wordt (1) en bij onderofficiëren beneden den rang van sergeant-majoor gepaard *kan* gaan, niet alleen met inhouding op de soldij, maar tevens met vermindering van kost (2)? Het aanwijzen van de noodige vertrekken zal in den aanvang groote moeilijkheden opleveren, doch na eenige jaren zullen de bezwaren wel overwonnen zijn.

6°. Streng arrest van ten hoogste 14 dagen vervangt de provooststraf (van ten hoogste 14 dagen; hetzij op de gewone kost, hetzij te water en te brood om den anderen dag) en het cachot of gat (voor ten hoogste 4 dagen met of zonder verzwaring van te water en te brood).

De straf moet in afzondering ondergaan worden in eene daartoe bestemde cel (3); de militair die streng arrest ondergaat, is uitgesloten van het verrichten van dienst *buiten* de localiteit waarin hij de straf ondergaat (4). Gaarne zouden wij vastgesteld zien, dat den gestrafte, zoo daartoe de mogelijkheid bestaat, bepaalde militaire arbeid, daarbij te letten op rang, leeftijd en geschiktheid, opgedragen *moet* worden; deze bepaling zou van kracht moeten

(1) De adjudant-onderofficiëren en sergeanten-majoor hebben meestal (in de nieuwere kazernes altijd) een afzonderlijk vertrek tot het verrichten van hunne administratieve bezigheden; voor hen bestaat dus reeds eene geschikte gelegenheid tot het ondergaan van verzwaard arrest.

(2) Het O. W. Kr. wil deze *bijkomende straf* alleen toegepast zien op mindere militairen en onderofficiëren, beneden den rang van sergeant-majoor.

(3) De aanbouw van meer cellen is ook thans eene dringende noodzakelijkheid.

(4) Ongetwijfeld kan alzoo de gestrafte gecommandeerd worden tot het reinigen zijner cel.

zijn, zoowel bij de opsluiting in de cel, als bij die in de door ons sub 5°. verlangde vertrekken.

De bestraffing gaat vergezeld van de inhouding van de geheele soldij gedurende den straftijd; deze bepaling treedt in de plaats van het tegenwoordige administratieve voorschrift betreffende de inhouding op de soldij. Streng arrest van een militair, *beneden den rang van sergeant-majoor*, kan gepaard gaan met vermindering van kost; bij het geheel vervallen van het cachot of gat als straf, heeft het ontwerp aan het water- en brood-regime eenige uitbreiding gegeven. Wij releveeren hierbij, dat vermindering van voeding, blijkens de ondervinding, een der meest gevoelige tuchtmiddelen is.

7°. De verlaging voor den onderofficier bestaat in het terugbrengen tot den stand van soldaat, met aanduiding tevens van eene bepaalde klasse, indien bij het onderdeel der krijgsmacht waartoe hij behoort, de mindere militairen in klassen zijn verdeeld.

Art. 16 O. W. Kr. zegt: »Eerst na verloop van een bij de oplegging der straf te bepalen termijn van ten hoogste een jaar kan de verlaagde in aanmerking komen, om, overeenkomstig de gewone regelen, weder bevorderd of in eene hoogere klasse aangesteld te worden.»

In de Toelichting lezen wij: »er zijn gevallen van bevordering, na degradatie, binnen een uiterst korten termijn bekend. Dat de straf op deze wijze vrij wel illusoir wordt ligt voor de hand. Voor eene herhaling van dergelijke niet aanbevelenswaardige wijze van handelen bestaat bij het stelsel van artikel 16 van het ontwerp geen gevaar; want geen verstandig commandant zal reeds dadelijk bij de verlaging de straf voor een zoo korten termijn opleggen» (1).

Art. 28 O. W. Kr. houdt in, dat gedurende den termijn der verlaging (en tijdens het verblijf in de tuchtklasse) den gestraften militair het recht ontzegd is om ridderorden, eeretekenen, medailles of onderscheidings-tekenen, voor zoover deze laatste ter zake van vorigen dienst bij de gewapende macht verkregen zijn, te dragen.

Wij kunnen ons niet geheel vereenigen met het *imperatieve* voorschrift van art. 28 O. W. Kr. en zouden eene facultatieve verbinding der ontzegging aan de hoofdstraf verre verkiezen.

Men heeft het niet oordeelkundig geacht voor de onderofficieren der landmacht den *strafdienst* in de rij der straffen op te nemen. In het algemeen immers, moet eene noodzakelijke dienstverrichting of oefening niet als strafmiddel gebezigd worden. Wanneer iemand zijn plicht niet naar behooren vervuld heeft, zoo wordt hem zijne fout onder het oog gebracht; helpt dit niet, of is het verzuim van groven aard, of is er opzettelijke nalatigheid enz. in 't spel, zoo wordt hij gestraft. Wij zien er evenwel geen bezwaar in, dat een militair, die door onhandigheid of eenvoudige domheid de dienst-

(1) Zie voorts *De Militaire Spectator*, 1890, bladz. 525.

voorschriften niet goed nakomt, meermalen tot den voor hem moeilijken dienst gecommandeerd wordt, desnoods naast of onder toezicht van een ander. De voorschriften zouden voor die gevallen afwijking van de roosters kunnen toestaan, doch onder voorwaarde dat de behoorlijke gang van zaken onder die afwijking niet lijden mag.

Later zullen wij zien dat het O. W. Kr. *strafdienst* voor den minderen militair behouden heeft, doch alleen in den vorm van *strafexerceeren*; natuurlijk belet die beperking niet den soldaat, die bijv. slordig of vuil is, bepaalde goederen op het middagappèl te doen medenemen, aan bijzondere inspectiën te onderwerpen enz. De stramme strafexercitie, in volledige wapenrusting, gedurende den vrijen tijd, is eene korte en toch gevreesde straf, die de oefening van den soldaat ten goede komt en daarbij zich bijzonder leent om naar aanleiding van kleine tekortkomingen, vooral als zij onder de wapens begaan zijn, opgelegd te worden.

Voor het kader bestaat thans geene strafexercitie, en aangezien zij voor de onderofficieren ook werkelijk geen gewenscht tuchtmiddel is, zoo handhaaft het ontwerp den tegenwoordigen toestand.

Het zal geen verbazing verwekken, dat het *stadarrest* (voor onderofficieren *gedurende* twee maanden; voor soldaten voor *ten hoogste* gedurende twee maanden) door de ontwerpers niet voorgesteld is, daar de practijk de ondoelmatigheid dezer straf bewezen heeft en zij mitsdien, ondanks de artt. 29 en 30 van het Reglement van Krijgstucht, niet meer, of althans zeer zelden, toegepast wordt.

De krijgstuchtelijke straffen voor mindere militairen zijn:

A. Hoofdstraffen.

- 1°. berisping,
- 2°. strafdienst (strafexercitie in volledige wapenrusting), ten minste 1 en ten hoogste 2 uur per dag gedurende ten hoogste 8 dagen (1),
- 3°. de verplichting om ten hoogste 2 uur (2) vóór het avondappèl in de kazerne of het kwartier terug te zijn en aldaar te verblijven, tenzij de gestrafte daarbuiten dienst heeft te verrichten, gedurende ten hoogste 8 dagen,
- 4°. licht arrest van ten hoogste 21 dagen,
- 5°. verzaard arrest van ten hoogste 14 dagen,
- 6°. streng arrest van ten hoogste 14 dagen,
- 7°. verlaging in klasse, indien de gestrafte behoort tot een onderdeel der krijgsmacht waarbij de mindere militairen in klassen zijn verdeeld,
- 8°. plaatsing in eene tuchtklasse.

(1) In strijd met art. 54 van het Reglement van krijgstucht wordt de strafexercitie tegenwoordig meestal niet in de strafregisters ingeschreven.

(2) Waarom niet ook ten minste 1 en ten hoogste 2 uur? Dezelfde opmerking geldt voor bladz. 624, 3°.

B. *Bijkomende straffen.*

- 1°. inhouding van soldij,
- 2°. vermindering van kost,
- 3°. verbod om buiten dienst wapenen te dragen.

Voor wat aangaat deze straffen, verwijzen wij in hoofdzaak naar hetgeen medegedeeld is bij de behandeling van die der onderofficieren; de gelijknamige straffen worden op gelijke wijzen ondergaan (1). Alléén bij het verzuurd arrest vinden wij een punt van verschil; de mindere militairen namelijk, ondergaan dat arrest in een daartoe bestemd vertrek, en worden gedurende den nacht van elkander afgezonderd. De afzondering gedurende den nacht achten wij geene merkbare verzwaaring, en aangezien zij bovendien den bouw van cellen of van bijzondere inrichtingen noodzakelijk zal maken, zoo geven wij in overweging de met verzuurd arrest gestraften 's avonds (om 9 of 10 uur) naar de chambrée te laten teruggaan. De daardoor uitgespaarde gelden kunnen besteed worden tot het in orde brengen of beschikbaar stellen van vertrekkende, waar de onderofficieren, het verzuurd arrest kunnen ondergaan. Zij, die meenen dat de nachtelijke afzondering wel de straf verzuurd, zullen eene compensatie kunnen vinden in eene facultatieve verbinding van de vermindering van kost met het verzuurd arrest (zie bladz. 626).

De verlaging in klasse voor hen, die tot den soldatenstand behooren, bestaat reeds bij de marine en voldoet daar goed; dat zij eene niet minder nuttige werking bij de landmacht zal hebben, mag niet betwijfeld worden. Wij brengen in herinnering dat de verlaging (degradatie en verlaging in klasse) als *bijkomende* straf voorkomt in het O. W. v. M. S. (2).

De plaatsing in de tuchtklasse komt in hoofdzaak overeen met de plaatsing in de 2de klasse van discipline. Het is bekend, dat, volgens de vigeerende wetgeving, de plaatsing in de 2de klasse van discipline, als *bijkomende* straf, door den krijgsraad kan opgelegd worden.

Het O. W. v. M. S. kent den militairen rechter eene soortgelijke bevoegdheid toe; de manschappen echter, die ingevolge vonnis gedurende zekeren tijd aan eene gestrengere krijgstucht onderworpen worden, blijven afgezonderd (in de zoogenaamde *strafklasse*) van degenen, die de straf naar aanleiding van een disciplinair vergrijp (tuchtklasse) ondergaan.

De duur eener plaatsing in de tuchtklasse is ten minste 3 maanden en ten hoogste een jaar. Eene zeer belangrijke afwijking van de nu van kracht zijnde voorschriften betreffende de 2de klasse van discipline vinden wij in

(1) Eene *gedetailleerde* vergelijking van de straffen voor minderen, die het ontwerp aangeeft, met die van het Reglement van krijgstucht, in den geest zooals door ons ten opzichte van de straffen voor officieren en onderofficieren gemaakt is, kan veilig achterwege blijven; na lezing van het voorafgaande zullen de punten van overeenkomst en verschil onmiddellijk in 't oog springen.

(2) Zie *De Militaire Spectator*, 1890, bladz. 523.

art. 22 O. W. Kr., welk artikel bepaalt (onder verwijzing naar de artikelen van het O. W. v. M. S., die betrekking hebben op de strafklasse), dat de gestrafte bij goed gedrag, en wanneer ten minste de helft van zijn straftijd voorbij is, voorwaardelijk ontslagen kan worden; de straftijd wordt geacht geheel te zijn verstreken, wanneer de voorwaardelijk ontslagene gedurende een jaar in de gelederen gediend heeft; bij minder goed gedrag gedurende dat jaar wordt het voorwaardelijk ontslag herroepen (1).

Aan de in de tucht- of strafklasse opgenomenen kan, wegens een daar begaan ernstig vergrijp, plaatsing in de tuchtklasse opgelegd worden; deze straf gaat in op den dag waarop de vorige eindigt. De voorschriften betreffende inrichting, inwendigen dienst, tucht enz. bij de tuchtklasse worden bij algemeenen maatregel van bestuur gegeven.

Het O. W. Kr. spreekt in het geheel niet van werktoeren (2) en strafwachten (3); deze straffen zijn reeds door de practijk veroordeeld en worden niet meer opgelegd.

Omtrent de derde der bijkomende straffen »verbod om buiten dienst wapenen te dragen» lezen wij in de Toelichting: »Het verbod om buiten dienst wapenen te dragen, is tegenwoordig geene straf. Het wordt echter als administratieve veiligheidsmaatregel toegepast, en dit wel bij enkele korpsen zeer veelvuldig.

»Dit is verkeerd.

»Gelijk elk militair steeds zijne bevoegdheid om ook buiten dienst wapenen te dragen, op hoogen prijs moet stellen, zoo moet hij ook inzien, dat in het verbod daarvan voor hem eene schande gelegen is. Bovendien ontardt de maatregel, zóó lichtelijk toegepast, in eene indirecte tegemoetkoming aan de in de dagbladen geuite, dikwerf zeer overdreven klachten. Kwam het misbruik van de wapenen zoo veelvuldig voor, dat preventieve maatregelen van algemeene strekking noodig waren, de Regeering zou niet schromen ze te nemen. Langs een omweg mag dat doel echter niet bereikt worden.

»Om die redenen wordt dan ook voorgesteld, het hier bedoelde verbod als bijkomende straf facultatief te doen gepaard gaan uitsluitend aan het streng arrest en aan geene lichtere straffen.»

Afdeeling II.

Bij een leger te velde. (Artt. 30—37.)

Bij de samenstelling van een disciplinair strafstelsel voor een leger te velde dient op het volgende gelet te worden:

1°. Fouten en nalatigheden van disciplinair aard zullen veel minder

(1) Omtrent de schaduwzijde der regeling van het voorwaardelijk ontslag vindt men eene enkele opmerking op bladz. 526—528, *De Militaire Spectator*, 1890.

(2) Zie hetgeen wij hiervóór zeiden betreffende *strafdienst*.

(3) Het doen van strafwachten is bepaaldelijk afgeschaft.

voorkomen dan in vreedstijd, daar elkeen zich met hart en ziel op eene goede opvatting en vervulling zijner taak toelegt; juist door die uiterste krachtsinspanning wordt het gevoel van eer en plicht meer prikkelbaar, en dientengevolge zal eene betrekkelijk lichte straf toch nog genoegzaam gevoeld worden; is er echter, bij uitzondering, bepaald onvoldoende plichtsbetrachting aanwezig, dan zal, tegenover den vijand, de zwaarste krijgstuuchtelijke straf niet licht zwaar genoeg zijn. Hieruit volgt, dat men weinig tusschenstraffen noodig heeft.

(De hoofdstraffen voor officieren zijn berisping en arrest; voor onderofficieren, berisping, licht arrest, streng arrest en verlaging; voor mindere militairen, berisping, licht arrest, streng arrest en verlaging; de maximum duur der arreststraffen is *steeds* 14 dagen.)

2°. Bij een opereerend leger moeten natuurlijk de straffen op eenvoudige wijze ten uitvoer gelegd kunnen worden, welke eisch eveneens leidt tot vermindering van hun aantal. (Arrest voor officieren wordt ondergaan in tent of kwartier of, op bivak, op door den strafoplegger aan te wijzen plaats; het licht en streng arrest voor onderofficieren en minderen bij de politiewacht van het kantonnement, kampement of bivak.)

3°. De straf moet zoo min mogelijk het gevolg hebben, dat personen aan het gevecht of aan gewichtige diensten onttrokken worden. (De met arrest gestrafte officieren blijven dienst doen; de met licht en streng arrest gestrafte onderofficieren en minderen (1) keeren terug naar het onderdeel waartoe zij behooren.)

a. vóór of bij den aanvang van het gevecht en bij alarm, en

b. tot het verrichten van alle andere diensten, behoudens dat de met streng arrest gestrafte op marsch onder het onmiddellijk toezicht van de achterwacht blijven.)

4°. De fysieke krachten moeten gespaard blijven. (Mitsdien geene kostvermindering, en ook geene inhouding op de soldij, daar den soldaat niet de gelegenheid benomen moet worden kleine versnaperingen te koopen; de strafexercitie is te velde evenmin eene doelmatige straf, *wèl* het verrichten van pionierarbeid en het doen van corveeën (2); immers door deze noodzakelijke diensten aan gestrafte op te dragen, kan men aan anderen de gelegenheid verschaffen om te rusten. Het O. W. Kr. kent slechts *twee* bijkomende straffen, welke alleen aan de straffen voor minderen mogen

(1) Van plaatsing in eene tuchtclassse kan in het geheel geen sprake zijn.

Art. 23 O. W. Kr. zegt: »In tijd van oorlog kan door Ons de tuchtclassse worden opgeheven of kan daaraan door Ons eene bijzondere bestemming gegeven worden.

»In het eerste geval keeren de in een tuchtclassse geplaatsten ten spoedigste terug tot het onderdeel der krijgsmacht waartoe zij behooren.»

Wanneer *bij uitzondering* een soldaat in tijd van oorlog niet deugen wil, wanneer hij ongevoelig is voor vermaningen en straffen, dan zal men hem, indien zijne handelingen niet strafbaar mochten zijn volgens het Wetboek van Militair Strafrecht, eenvoudig wegzagen.

(2) Bij het leger te velde beschikt men over zoo weinig doelmatige tuchtmiddelen, dat men wel verplicht is tot den in het algemeen veroordeelden strafdienst (zie hiervóór) zijn toevlucht te nemen.

verbonden worden; de pionierarbeid kan gepaard gaan en met het licht, en met het streng arrest; het doen van corveeën alleen met het laatste.)

Art. 35 O. W. Kr. zegt:

»Het licht en het streng arrest worden door den onderofficier en door den minderen militair ondergaan bij de politiewacht van het kantonnement, kampement of bivouak.

»De gestraften keeren terug naar het onderdeel waartoe zij behooren:

1°. vóór of bij den aanvang van het gevecht en bij alarm;

2°. tot het verrichten van alle andere diensten, behoudens dat de met streng arrest gestraften op marsch onder het onmiddellijk toezicht van de achterwacht blijven.»

Art. 35 O. W. Kr., 2°, tweede gedeelte, bevat een voorschrift, dat, volgens onze bescheiden meening, minder practisch is.

Wat wordt bedoeld met de uitdrukking *op marsch*? Stel een bataljon moet zich verplaatsen van stad A naar stad B; wanneer nu de afstand tusschen die beide steden \pm 50 K.M. bedraagt, zoo zal de troepenafdeeling verplicht zijn bijv. in het tusschengelegen dorp C de nachtkwartieren te betrekken. Hoewel het bataljon tijdens de rustperiode te C in den letterlijken zin natuurlijk niet meer *marcheert*, toch blijft het, volgens een geijkten militairen term, *op marsch* van A naar B. Deze beteekenis zullen wij echter niet mogen hechten aan de uitdrukking *op marsch* van het art. 35, daar zij in verband met het woord *achterwacht* gebruikt wordt, en men bij kantonnementen, kampementen en bivaks geene *achterwacht* kent. Onzes inziens zou derhalve in het aangenomen geval een met arrest gestraft onderofficier of mindere tijdens de rustperiode te C tot elken dienst gecommandeerd kunnen worden, bijv. tot het verrichten van den voorpostendienst; deze regeling vinden wij uitstekend, aangezien bij kleinere vooruitgeschoven afdeelingen, zelfs zoolang het kader compleet is, het missen van één onderofficier een tastbaar nadeel kan opleveren.

Wij hebben getracht aan te toonen, dat de ontwerpers met de woorden *op marsch*, bepaaldelijk hebben willen aangeven, dat de troep, voor de toepasselijkheid van de laatste zinsnede van art. 35, in den engeren zin *marcheerende* moet wezen. Den term »achterwacht» (synoniem met achtertroep) vinden wij echter, evenals de uitdrukking *op marsch*, minder gewenscht, daar hij door het *Voorschrift op den Velddienst* nergens gebezigd wordt.

Is het detacheren bij den achtertroep werkelijk eene straf?—Zij, die daarbij marcheeren, staan bij den frontmarsch aan weinig gevaren bloot; bovendien hebben zij veel minder last van stof, warmte, benauwdheid (1); dit neemt echter niet weg, dat het in ons oog voor den onderofficier of mindere werkelijk eene straf is, wanneer hij de kameraden, waarmede hij dagelijks lief en leed deelt, verlaten moet en verwijderd wordt naar de afdeeling, die

(1) Aan de woorden *onder het onmiddellijk toezicht* kan gaene bijzondere beteekenis gehecht worden; de soldaat *marcheert* altijd *onder onmiddellijk toezicht*.

het verst van den vijand verwijderd is. De veronderstelling is gewettigd, dat men bij het redigeeren van art. 35, echter alléén gedacht heeft aan den frontmarsch, immers bij een terugtocht heeft de achterwacht daarentegen eene zeer moeilijke taak, en men kan toch den soldaat, bij wijze van straf, niet detachceeren bij eene afdeeling waar hem vele gevaren bedreigen; eene dergelijke detachceering is en blijft voor den militair eene onderscheiding, ja, eene eer.

Het imperatieve voorschrift van art. 35, 2°, tweede zinsnede, geeft nog tot de volgende opmerkingen aanleiding:

1°. De detachceering bij de achterwacht zal bij eene troepenmacht van eenige beduidende sterkte zeer bezwaarlijk gaan (1).

2°. De commandanten van de kleinere vooruitgeschoven afdeelingen bij den marschveiligheidsdienst zullen, evenmin als de veldwachtcommandanten, een onderofficier kunnen missen, zonder dat daardoor menigmaal de dienst lijdt. Men mag gerust beweren, dat de kapitein al zijn compagnieskader broodnoodig heeft, en mitsdien het streng arrest door hem weinig of in het geheel niet aan de onderofficieren zal opgelegd worden.

3°. Het verschil tusschen licht en streng arrest, vooral voor de onderofficieren (bij de minderen kan het streng arrest verscherpt worden door de toevoeging der bijkomende straf, *het doen van corveeën*), is te onbeduidend, om eene onderscheiding in twee arrestsoorten te rechtvaardigen.

Wij geven in overweging voor de onderofficieren en mindere militairen bij het leger te velde, evenals zulks geschied is voor de officieren, slechts één arreststraf in het leven te roepen, welke eenigszins zwaarder zou kunnen zijn dan het door de ontwerpers voorgestelde licht arrest.

Art. 35a O. W. Kr. zou bijv. ongeveer kunnen luiden:

»Het arrest wordt door de onderofficieren en mindere militairen ondergaan bij of in de nabijheid van de politiewacht (2) van het kantonnement, kampement of bivak.

»Indien daartoe gelegenheid bestaat of te verschaffen is, wordt door den kantonnements-, kampements- of bivakscommandant eene arrestlokaliteit of verblijfplaats (3) aangewezen.

(1) Gesteld een colonne heeft eene diepte van ± 15 KM. en betreft 's avonds de marschkantonnementen. De met streng arrest gestrafte, die zich bij de achterwacht bevindt en tot een der voorste afdeelingen behoort, zal wel verplicht zijn gedurende den nacht te verblijven bij de politiewacht van het meest nabij zijnd kantonnement; doch hoe zal hij nu 's morgens, bij zijn ontslag, zijne afdeeling weer kunnen bereiken?

Wij brengen in herinnering dat uitgebreide kantonnementen, kampementen en bivaks in rayons verdeeld worden, en elk rayon zijne politiewacht heeft.

(2) § 101 van het Voorschrift op den Velddienst zegt: »Tot het handhaven van de inwendige rust, de orde en de reinheid is de politiewacht bestemd; zij wordt geplaatst in een daartoe geschikt gebouw, waar zich tevens een lokaal voor arrestanten (wij cursiveeren) moet bevinden.»

(3) Voor het doel geschikte cellen, kelders, bergplaatsen, vertrekken, barakken, schuren, hutten, tenten of afdaken. Administratief zou kunnen voorgeschreven worden, dat de kantonnements-, kampements- of bivakscommandant, indien hij de keuze heeft tusschen verschillende doelmatige lokaliteiten of verblijfplaatsen, de minst aangename zal aanwijzen. Is er geen tot het doel geschikte lokaliteit of verblijfplaats aanwezig, zoo zal de arrestant, onder toezicht van een

»Buiten de arrestlokaliteit of elders dan bij of in de arrestverblijfplaats verrichten de gestraften, behoudens het bepaalde in art. 35*b*, geen dienst (1).

»Gedurende den marsch bevinden zich de gestraften op hunne reglementaire plaats (2).»

En art. 35*b* O. W. Kr.:

»Op de signalen *verzamelen* (3) en *alarm*, voor of bij den aanvang van het gevecht (4) keeren de gestraften terug naar het onderdeel, waartoe zij behooren.

»De kantonnements-, kampements- en bivakcommandant kan de gestrafte onderofficieren naar het onderdeel, waartoe zij behooren, laten terugkeeren, indien de arrestoplegger hunne tegenwoordigheid, bij het verrichten van *uitrukkende* diensten, noodzakelijk acht; zoodra de dienst, waarvoor de invrijheidstelling is verleend, afgelopen is, begeven de gestrafte onderofficier zich weer in arrest (5).

schildwacht, op eenigen afstand der politiewacht moeten blijven. Het toezicht van een schildwacht kan voor het kader gemist worden

Men zal opmerken, dat het op die wijze van toevallige omstandigheden afhangt, of de straf meer of minder zwaar drukt. Hetzelfde geldt echter ten aanzien van de arreststraffen, die aan boord van een vaartuig, geen oorlogsvaartuig zijnde, opgelegd worden. In de Toelichting op art. 10¹ O. W. Kr. (zie hiervoor bladz. 612, noot 2) lezen wij:

»Natuurlijk kunnen daarvoor (d. w. z. voor het arrest) te bestemmen plaatsen niet bij de wet worden aangewezen, vermits de keuze daarvan geheel afhankelijk zal zijn van de inrichting van het schip.»

De ongelijkheid is bovendien niet zoo groot als zij, oppervlakkig geoordeeld, schijnt. Bij bivaks zal in den regel geen lokaliteit of verblijfplaats aan te wijzen zijn; bij kantonnementen en kampen daarentegen wel.

De soldaat, eenmaal te velde zijnde, zal gereedelijk inzien, dat het ondoenlijk is eene bepaalde soort van lokaliteit of verblijfplaats voor de arrestanten te bestemmen, en dat bij de keuze daarvan geen willekeur in het spel is.

Het feit, dat de straf, zoo daartoe maar de gelegenheid bestaat, verscherpt wordt, zal haar een ernstiger en meer afschrikwekkend karakter verleen.

Het ligt voor de hand, dat *afgezonderde* opsluiting niet voorgeschreven kan worden; daartoe zal, wanneer men eenige arrestanten heeft, wel nimmer de gelegenheid bestaan. Administratief zou bepaald kunnen worden, dat zij, die verschillende rangen bekleeden, van elkaar afgescheiden worden gehouden; voorts, dat bij onvoldoende ruimte, de laagsten in rang of klasse het eerst voor opsluiting in aanmerking komen; indien eenigen denzelfden rang bezitten of tot dezelfde klasse behooren, zij, die de zwaarste straffen hebben, en, bij gelijkheid van rang, klasse en straf, zij, die het jongst in ancienniteit, en bij gelijkheid daarvan, zij, die het jongst in leeftijd zijn.

(1) Men kan den gestrafte zich onledig doen houden met het schoonmaken zijner wapens, het vlechten van schanskorven enz. Bij de bepaling van de soort van arbeid, moet gelet worden op rang, leeftijd, geschiktheid en op de diensten, die vóór de in arreststelling van den arrestant gevergd zijn of na het ondergaan der straf van hem geëischt zullen worden.

(2) Waaruit volgt, dat de gestrafte op marsch gewoon dienst doet.

(3) Zie § 105 van het Voorschrift op den Velddienst.

(4) Deze woorden zijn overgenomen uit het ontwerp; zij kunnen slaan op het geval, dat *verzameld* of *gealarmeerd* wordt zonder gebruikmaking van signalen.

(5) De strafoplegger is in de practijk bijna altijd de compagniescommandant of anders de onmiddellijke chef; deze officieren zijn natuurlijk de aangewezen personen om te beoordeelen in hoeverre een gestraft onderofficier bij een bepaalden uitrukkenden dienst gemist kan worden, en de commandant van het kampement enz. zal zich mitsdien in den regel aan hun voorstel houden, doch hij heeft de bevoegdheid daarvan af te wijken (zie het woordje *kan*, 35*b*, tweede lid); door deze regeling kan voorkomen worden, dat, waartoe misschien niet ten onrechte vrees bestaat, de tegenwoordigheid van den gestrafte, zonder bepaalde noodzakelijkheid, gewenscht wordt.

Onder *uitrukkende* diensten worden verstaan diensten, buiten den kring van posten, die tot directe beveiliging zijn uitgezet.

»Het arrest der mindere militairen kan gepaard gaan met de bijkomende straffen: het verrichten van pionierarbeid en het doen van corveeën.»

Wij juichen het ten zeerste toe, dat men afzonderlijke bepalingen ontworpen heeft voor het leger te velde; wij vragen ons echter af, of het niet gewenscht zou wezen, deze, met eenige wijziging, tevens van kracht te verklaren voor de bezetting van eene in staat van beleg verklaarde vesting of versterking?

Eindelijk nog een enkel woord over het wegzenden met een briefje van ontslag. (Zie art. 25 van het Reglement van Krijgstucht.)

Zeker mag verschil van meening bestaan betreffende het wezen van de verwijdering uit de gelederen; de een beschouwt haar als eene straf, de ander als een administratieven maatregel.

Voor de laatste opvatting pleit o. a., dat de militair over eene wegzending geen reclame meer kan indienen, terwijl art. 15 der Wet op de Rechtspleging voor de landmacht den soldaat recht verleent tot het inbrengen van klachten over de »opgelegde straf,» zonder daarbij eene enkele uit te sluiten.

Het ontwerp heeft aan den strijd een eind gemaakt; uit de artt. 71 en 72 (§ VII) leeren wij, dat de wegzending een administratieve maatregel is; vandaar dat zij te vergeefs in de rij der militaire straffen zou gezocht worden.

De straffen dienen om den militair, èn als soldaat, èn als mensch, te verbeteren en te vormen. Heeft men nu eene enkele maal te doen met een mindere, die in het kwaad volhardt, zoowel bij eene ernstige terechtwijzing als bij de toepassing van de strengste straffen, en derhalve gevaarlijk is voor zijne omgeving, dan vordert het legerbelang, dat hij weggezonden wordt. Dat feit, onwaardig te zijn om in den militairen stand te blijven, moge eene groote oneer zijn, het is in den engeren zin geene disciplinaire straf meer, doch eene bloote verwijdering van een ongevoelig en weerbarstig individu, waarbij de kiemen van het goede verstikt zijn, waarop alle tuchtmiddelen schipbreuk lijden, en welks behoud in het leger ondermijnend zou werken op de tucht en den goeden geest.

Art. 71 O. W. Kr. houdt in, dat de mindere militair, op voordracht van een der in art. 40 O. W. Kr. genoemde officieren (1), onder wiens bevel die militair staat, door het hoofd van het Departement van Oorlog weggejaagd kan worden.

Hetzelfde stelt art. 72 O. W. Kr. vast, ten aanzien van den onderofficier of den minderen militair, die door den gewonen (burger-) rechter wegens misdrijf veroordeeld is tot gevangenisstraf zonder ontzetting van het in art. 28, n°. 2, van het W. v. S. vermelde recht (2).

(1) Opperofficier; commandeerende officier van een korps, dienstvak, dienstafdeeling of inrichting; kolonel chef of hoofd eener afdeeling van een ministerieel departement.

In tijd van oorlog kan de voordracht ook uitgaan van: den officier commandant van een tactisch geheel, gevormd uit verschillende troepenafdeelingen; den vestingcommandant; den commandant van een ingesloten versterkte plaats of post of een te velde afgesneden troepengedeelte.

(2) Het dienen bij de gewapende macht.

Tot toelichting van art. 72 O. W. Kr. diene het volgende:

Bij de behandeling van het Ontwerp van Wet »Voorloopige regeling der rechtsmacht van den militairen rechter» (1) hebben wij nagegaan in welke gevallen de militair terecht staat voor den burgerrechter, en gezien, dat dezen nimmer de competentie wordt toegekend kennis te nemen van een militair delict, aangezien daarin altijd een vergriep tegen de krijgstuicht opgesloten ligt. Ook het commune delict zal evenwel dikwerf eene schending der tucht in zich bevatten, doch daar de gewone rechter de militaire beteekenis van het gemeene misdrijf niet beoordeelen kan, is hem in de ontwerpen de bevoegdheid onthouden om aan de opgelegde hoofdstraf van het W. v. S. een der militaire bijkomende straffen (1°. ontslag uit den militairen dienst met of zonder onwaardigverklaring om bij de gewapende macht te dienen; 2°. verlaging; 3°. plaatsing in eene strafklasse) te verbinden (2), terwijl aan de militaire overheid de competentie is verleend om den militair, na veroordeeling door den gewonen rechter, nog eene krijgstuichtelijke straf (bijv. degradatie of plaatsing in de tuchtklasse) op te leggen (art. 63, O. W. Kr., § V) (3). Wanneer men nu het een en ander in verband brengt met het hierboven medegedeelde nopens het wezen van het uit den dienst weggagen (namelijk, dat dit volgens het ontwerp een administratieve maatregel en geene straf is), zoo zullen strekking en noodzakelijkheid van art. 72 O. W. Kr. duidelijk in het oog springen.

P. P. C. COLLETTE.

(Slot volgt.)

(1) Zie *De Militaire Spectator*, 1890, bladz. 414—418.

(2) De militaire rechter bezit die bevoegdheid wel; zie *De Militaire Spectator*, 1890, bladz. 523—530.

(3) Het is wenschelijk, dat van deze bevoegdheid slechts een bescheiden gebruik gemaakt wordt.

MILITAIRE STENOGRAPHIE.

Als men nagaat, welk een omhaal er noodig is, om eene enkele gedachte door middel van gewone schriftteekens zichtbaar voor te stellen, dan kan niet worden ontkend, dat de kunst van schrijven nog op een zeer lagen trap van ontwikkeling staat. Om bijv. het woord »schrijfkunst» in schrift te brengen, worden niet minder dan 35 handbewegingen vereischt.

Daarbij komt nog de gebrekkige spelling. In de twee woorden boven ons opstel, om iets te noemen, vinden we drie soorten van *e*'s; eerst een toonlooze, dan een heldere en eindelijk een overtollige *e*; voorts drie onderscheidene *i*'s, de gewone *i* (tweemaal), dan eene *i* die den *è*-klank helpt vormen en de laatste, die om tot haar recht te komen, de *e* schijnt noodig te hebben; dan nog twee *a*'s van verschillende waarde; en ten slotte de dubbelletter *ph*, die in de uitspraak niets verschilt van de *f*.

De tijd onzer eerste schrijfoefeningen ligt vèr achter ons en we zijn er nu aan gewoon; maar wat moet het ons een moeite hebben gekost, om met die omslachtige lettervormen in al hunne beteekenissen vertrouwd te raken!

Het heeft niet aan pogingen ontbroken, om het schrift te verbeteren. De Ouden reeds waren op middelen bedacht, om 't gesproken woord hunner dichters en redenaars met de schrijfstift te volgen. Zoo vond men bij de jongste opgravingen op de Atheensche Acropolis een steen met aanwijzingen voor een verkort Grieksch alphabet, die, volgens deskundigen, in de 4de eeuw vóór CHRISTUS in een der tempels ter openbare kennismeming moet opgesteld geweest zijn. En in de ruïnen van Nekratis, in de Nijldelta, werd nog niet lang geleden aardewerk opgegraven met oud-Grieksche opschriften, waarbij door het aanwenden van vaste verkortingen en het stelselmatig weglaten van woorddeelen een korter schrift was verkregen.

Ook van de Romeinen is het bekend, dat zij de laatstbedoelde schrijfwijze toepasten, voornamelijk door het vaststellen van teekens of *notae* voor dikwijls voorkomende woorden of woorddeelen. Op die wijze was het mogelijk, dat de redevoeringen van CICERO en CATO, naar aanleiding van de samenzwering van CATILINA in 63 v. C., door snelschrijvers op de wastatels werden gegrift.

Om een denkbeeld te geven van den vorm, waarin dit geschiedde, kan dienen dat voor den volzin, waarmee CICERO zijne eerste redevoering tegen CATILINA begon: *Quo usque tandem abutere, CATILINA, patientia nostra?* een teeken gebruikt werd, bestaande uit de doorkruising van de teekens voor *qu*, *p* en *n*; aldus:

In plaats dus van: *Hoelang nog, CATILINA, zult gij ons geduld op de proef stellen?* schreef de snelschrijver alleen: *hoelang nog ons geduld*

Het feit dat het teeken tot ons is gekomen, bewijst wel, dat de kunst met zorg werd beoefend: het geschrevene werd eerst dan van de wastafel gewischt, als de *notarius* niet slechts copie had genomen in gewoon schrift, maar ook aanteekening had gehouden van dergelijke nieuw gevonden teekens.

Het was vooral MARCUS TULLIUS TIRO, een vrijgelaten slaaf en latere boezemvriend van CICERO, die zich verdienstelijk maakte door het verzamelen en ordenen van de Romeinsche kortschriftteekens. Waarschijnlijk had hij van CICERO de opdracht gekregen, om ook anderen in het gebruik van die teekens te onderwijzen en is het vooral daaraan te danken, dat de kunst in betrekkelijk zeer korten tijd tot zoo grooten bloei kwam. Ten tijde van Keizer AUGUSTUS toch reeds, 27 v. C.—14 n. C., werd het kortschrift op niet minder dan 300 scholen aan de jeugd onderwezen.

SENECA, de opvoeder van NERO (3—65 n. C.), verbeterde het stelsel en bracht het aantal *notae* op 5000. Keizer TITUS die, naar SUETONIUS vermeldt, dikwijls uit kortswijl een wedstrijd in 't snelschrijven aanging met zijn *notarius*, behoorde almede tot de hooge beschermers van de kunst (40—81); en nog Keizer DIOCLETIANUS (284—305) gaf van gelijke gezindheid blijk, door te bepalen, dat een onderwijzer in kortschrift voor iederen leerling eene bezoldiging van 75 denariën 's maands (\pm f 22,50) zou genieten.

Toch kwam de kunst in verval, en waren het eindelijk alleen nog de monniken in hunne cellen en enkele kerkvaders, die zich van de *notae tironianae* bedienden, dikwijls in vermenging met gewoon geschrift (1). De omstandigheid, dat door bijvoeging van teekens het stelsel steeds zwaardere eischen stelde aan het geheugen — er zijn thans 13.000 *notae* bekend — is zeker de hoofdoorzaak geweest, dat na de 10de eeuw van de aanwending geen spoor meer is te ontdekken.

In de 12de eeuw zien we een nieuw stelsel van kortschrift ontstaan, van een Engelschen monnik JOHN OF TILBURY. In tegenoverstelling van wat door hem genoemd werd de *Ars excerptoria*, waarmee hij de Tiroonsche noten

(1) Door Dr. S. G. DE VRIES, te Leiden, werden onlangs in een handschrift uit de 9de eeuw twee aanteekeningen in dergelijk gemengd schrift ontdekt. Eene beschrijving daarvan, met toelichtingen betreffende de Tiroonsche noten, verscheen in de latijnsche taal bij den Uitgever BRILL, aldaar.

moet hebben bedoeld, draagt de kunst nu den naam van *Ars notaria Aristotelis* of snelschrijfkunst van ARISTOTELES; — met welk recht, weet men niet, zegt de geschiedenis der stenographie. Merkwaardig genoeg echter, berust het stelsel van TILBURY op hetzelfde beginsel als het bovengenoemde van de Atheensche Acropolis; op het bezigen namelijk van de verticale streep als grondlijn voor elke letter, onder aanhechting van kleinere streepjes in verschillende standen; op deze wijze:

a b c d e f g h i l m n o p q r s t u

Wanneer we ons daarbij herinneren, dat ARISTOTELES leefde van 384—322 v. C., dan lijdt het geen twijfel, of met dit schrift herleefde de oude Grieksche kunst van snelschrijven. Eene verdere uitbreiding kreeg het stelsel evenwel niet. Wel zien we het in latere eeuwen, meer of min gewijzigd, herhaaldelijk als een nieuwe uitvinding verschijnen (1).

Naarmate de schrijfkunst meer beoefenaars vond, maar vooral met de uitbreiding van het Protestantisme, deed zich de behoefte aan een beter schrift allengs sterker gevoelen. Alleen in Engeland ontstonden van 1588—1788 niet minder dan 80 verschillende stelsels van kortschrift; aanvankelijk vooral om te dienen voor het naschrijven van preeken en, in de tijden van geloofsvervolgung, als geheimschrift, doch gaandeweg ook voor meer veelzijdig gebruik.

Na de groote Fransche revolutie, met de ontwikkeling van het staatkundig leven, wordt die behoefte nog sterker: in Engeland zien we sedert het begin dezer eeuw nog 200 stelsels verrijzen; in Duitschland ongeveer evenveel; in Frankrijk 150; in Italie 70. . . . (2).

Ligt in die feiten een afdoend bewijs onzer stelling, dat het gewone letterschrift niet meer aan de hedendaagsche eischen voldoet, van den anderen kant blijkt daaruit, hoe moeilijk het is, een ander, beter schrift te vinden.

Oppervlakkig gezien schijnt de zaak eenvoudig genoeg. Men heeft slechts, zou men zeggen, de oud-Grieksche en oud-Romeinsche methodes vereenigd toe te passen; met ARISTOTELES-TILBURY te zoeken naar den eenvoudigsten vorm voor de letters van het alphabet; met TIRO teekens vast te stellen voor bepaalde lettergroepen. In het woord *schrijfkunst* bijv. zou men voor *schr* en *nst* enkelvoudige teekens kunnen bezigen, en als dan voor de letters *ij*, *f*, *k* en *u* eveneens de eenvoudigste vormen werden gekozen, dan zou men bij 't schrijven van dat woord, in plaats van 35 handbewegingen, niet

(1) Het laatst in 1831 onder den naam van Homographie van Lady SOPHIE SCOTT. Deze was zoo opgetogen over hare uitvinding, dat zij 100 dukaten uitloofde aan dengene, die daarin eene verbetering wist aan te brengen.

(2) Wie daarvan meer wil weten, raadplege: *Historische Grammatik der Stenographie* van Prof. KARL FAULMANN, in 1887 verschenen bij VON BERGMANN en ALTMANN te Weenen; een standaardwerk, dat in geene bibliotheek mag ontbreken.

meer dan 6 of 7 noodig hebben. Bij woorden als *militaire stenographie* zou bovendien met voordeel de klankleer toegepast kunnen worden; deze toch doet slechts schrijven wat werkelijk gehoord wordt en laat geen dubbelletters toe: voor *ai*, *ph* en *ie* kan men dus de enkelvoudige teekens voor *è*, *f* en *i* gebruiken, en de toonlooze *e* òf geheel weglaten òf door een zeer vluchtig teeken aanduiden; ook bestaat er geen 't minste bezwaar om, op het voorbeeld van TIRO, voor de dikwijls voorkomende woorddeelen *air* en *graphie* vaste eenvoudige teekens aan te nemen. De 70 handbewegingen, voor 't schrijven van de twee woorden noodig, worden op die wijze gemakkelijk tot 10 à 15 teruggebracht. Bij andere woorden, vooral door het verband van den volzin, doen zich weer andere gelegenheden voor, om het schrift te bekorten: hoofdletters en leestekens kunnen veelal worden gemist; verdubbeling van klinkers en medeklinkers blijkt dikwijls niet noodig; de eenmaal aangenomen teekens voor sommige uitgangen, voor- en achtervoegsels zijn somtijds kenmerkend genoeg, om een ander deel van het woord weg te laten of zelfs het geheele woord te vervangen; kortom — verkortingsmiddelen te over. Vandaar ook het verschijnsel, dat van de nog steeds verrijzende stelsels van kortschrift als om strijd de voortreffelijkheid wordt geroemd.

Maar daarnaast doet zich een ander verschijnsel voor: bij elk nieuw op-tredend systeem komen gebreken en leemten van de andere, zelfs van de meest verbreide stelsels aan 't licht. De moeilijkheid, om duidelijk onderkenbare teekens te vinden van den 'eenvoudigsten vorm en die zich tevens gemakkelijk laten verbinden, levert, naar 't schijnt, een haast onoverkomelijk bezwaar op; de meeste stelsels toch gaan min of meer mank ter eene of ter andere zijde: òf onduidelijkheid door 't streven naar groote schrijfsnelheid, òf gebrek aan schrijfsnelheid ter wille van de duidelijkheid.

Toch was de arbeid van eeuwen niet zonder vrucht. Door aanwending van het tegenwoordige kortschrift kan reeds eene belangrijke tijdwinst worden verkregen.

Op de jongste Internationale tentoonstelling voor Leger en Krijgsbehoeften, te Keulen, kwam onder de inzendingen een klein karton voor, waarop voor 't oog niets anders te lezen stond, dan het in Duitsche letters geschreven woord *Wilhelm*. Trad men echter naderbij, dan vermeldde een bijschrift, dat uit dat eene woord de volgende volzin kon worden gelezen: *Sein menschliches Herz war ganz deutsch, dies gab deutsche Gegenliebe*.

Ik heb mij door een zinkafdruk kunnen overtuigen, dat dit werkelijk het geval was. In stenographisch schrift naar het Duitsche stelsel van GABELSBERGER vormen namelijk de samenstellende deelen van de kapitale schrijffletter *W* de woorden: *sein menschliches Herz* (*menschlich* wordt in het stelsel aangeduid door het teeken voor *schl*); de punt boven de *i* is het teeken voor *war*; uit de *i* zonder punt kan met wat goeden wil het letterteeken voor *g* worden gelezen, hetwelk, afzonderlijk voorkomend, beteekent *ganz*; de schrijffletters *l* en *h* zijn de aangenomen verkortingen voor *deutsch* en voor *dies*;

de Duitsche *e*, ietwat gewijzigd, bevat de teekens voor *g* en *b* of, met eene verdikking der *b* voor den *a*-klank, het woord *gab*; de *l* stelt weer het woord *deutsch* voor; terwijl de haast onmerkbaar gewijzigde *m* de noodige bestanddeelen bevat voor het woord *Gegenliebe* (voor *gegen* heeft men als teeken aangenomen de dubbele *g* en de *ie*-klank wordt zinnebeeldig uitgedrukt door hoogplaatsing van het lusvormig teeken der *l*). Aldus:

Milfubm

~ = sein *J* = menschliches *zo* = Herz • = war *7* = ganz

l = deutsch *f* = dies *u* = gab *l*' = deutsche

m = Gegenliebe.

Niet-kenners moge dit doen denken aan 't bekende raadsel »hoe men van NEBUKADNEZAR *jagertje* maakt.» — iemand die met de Stenographie van GABELSBERGER vertrouwd is, leest al die teekens even vlot als gewoon schrift. En als we daarbij het hiervoren gezegde omtrent de verkortingsmiddelen in herinnering brengen, dan wordt het duidelijk, welk een tijdwinst en ruimtebesparing door 't bezigen van een dergelijk schrift kan worden verkregen. De Legerbesturen hierop te wijzen, was het doel van de inzending.

Welk gebruik kan in het leger van het kortschrift worden gemaakt?

Na onze opmerking omtrent de onvolkomenheid der verschillende stelsels, wil sommigen die vraag misschien wat praematuur schijnen. Toch is ze dat niet, zooals uit het volgende kan blijken.

Reeds in het jaar 1801 werd door den Luitenant-Kolonel DANZER, naar een door hem ontworpen stelsel, stenographisch onderricht gegeven aan de Militaire Academie te Wiener-Neustadt. De Beiersche Luitenant-Kolonel BERTHOLD gaf in 1819 stenographische leerboeken uit; evenals, voor de Russische taal, in 1858 de Generaal IWANIN, en voor het Italiaansch, in 't zelfde jaar, de Kapitein LEINNER. In 1860 zond de Ritmeester STRIBEL VON ALTENAU bij het Oostenrijksche legerbestuur eene memorie in over de aanwending van kortschrift voor militaire doeleinden. Artikels van gelijke strekking verschenen in *Streffleur's* tijdschrift en in de *Militärische Blätter* van de hand van Ritmeester VON GROLLER, van den Luitenant-Kolonel der

Artillerie MARESCH, den Luitenant WALLEISER e. a. in de jaren van 1861—'67. In 1864 schreef Dr. EGGERS een werk over de stenographie in de Inrichtingen voor Militair Onderwijs en de Kapitein VON BÖMCKEN, in 1868, over de stenographie in het leger. Een leerboek voor militaire stenographie naar het stelsel van ARENDS verscheen in 1876 en een Alfabetische lijst van woordteekens voor militair-technische uitdrukkingen, naar 't stelsel van GABELSBERGER, in 1883. De Majoor graaf VON GELDERN hield in 1882 in een officiers-casino eene voordracht over de tegenwoordige en de toekomstige waarde der militaire stenographie; terwijl eindelijk, den 11den April 1888, na inleiding door Freih. VON FIRCKS, in eene vergadering van Berlijnsche stenografen een hoogst belangrijk debat over het onderwerp werd gevoerd. Als men daarbij weet, dat sedert lang in Oostenrijk het kortschrift is opgenomen onder de leervakken van het Militair onderwijs, en dat in Duitschland, ingevolge Keizerlijk rescript van 31 Maart 1888 op alle kaderscholen (*Unteroffizier-Vorschulen*) kortschrift geleerd wordt, dan zal de actualiteit van het vraagstuk wel niet meer worden betwist.

Denken we ons nu een stelsel van kortschrift, dat aan de eischen voor militair gebruik naar behooren voldoet. Door maatregelen van hoogerhand hebben officieren en onderofficieren geleerd, zich vaardig daarvan te bedienen; het geeft eene schrijfsnelheid van 70 à 80 woorden in de minuut. Welke zijn dan de voordeelen, die de aanwending van dit schrift voor het leger kan afwerpen?

Ik heb eens laten nagaan, om tot eene vergelijking te komen, hoeveel tijd er noodig was voor 't afschrijven van een uitvoerig stuk, van \pm 8000 woorden. De schrijvers waren sergeant-majors en fouriers, dus vaardig met de pen. Sommigen schreven groepsgewijze, op dictée van een hunner; de anderen afzonderlijk. Spoed was aanbevolen, doch daar het een stuk was van blijvende waarde, mocht er niet haastig worden gewerkt.

Welnu, de eersten, die op dictée werkten, besteedden daaraan 12 uren, de anderen 12 à 13. Eene schrijfsnelheid dus van gemiddeld 11 woorden in de minuut. Bij snelle dictaten, aan verscheidene onderofficieren te gelijk, waarbij het slechts aankwam op het behoorlijk kunnen herlezen van het geschrevene, vond ik eene schrijfsnelheid van 16 woorden, en bij een dergelijk dictaat aan een enkel persoon werd zelfs met eene snelheid van 20 woorden in de minuut geschreven (1).

Wij mogen dus aannemen, dat met gebruikmaking van het gedachte stelsel, in kortschrift viermaal zoo snel wordt gewerkt als met gewoon schrift.

Dit komt ook vrij wel overeen met het resultaat eener proefneming van den Oostenrijkschen kapitein VON LEINNER, die zich in den winter van

(1) Het dicteeren van de dagelijksche orders, na het Rapport, duurt veel langer. Eene reeks van waarnemingen gaf mij daarvoor echter zulk een laag cijfer, dat ik het hier niet wil noemen. De vermelding zou allicht onze berekening in de war brengen.

1887/88 belast had met de leiding van een stenographischen cursus voor 68 onderofficieren van het Weener garnizoen. Na 20 lessen werden deze in twee groepen verdeeld en werd er 6 minuten lang over een willekeurig opgegeven onderwerp gedictieerd; aan de eene groep met eene snelheid van 30 à 40, aan de andere met 45 à 50 woorden in de minuut: het schrift was correct en allen konden het geschrevene vaardig aflezen. Bij voortgezet onderricht wordt de schrijfsnelheid natuurlijk grooter. Den 7den April 1890 bijv. werd er te Ingolstadt door 24 meest jonge, doch meer geoefende onderofficieren een wedstrijd in 't snelschrijven gehouden, waarbij gedurende 5 minuten gedictieerd werd met eene snelheid van 50 à 100 woorden in de minuut. De luitenant-generaal VON SAUER, die met verscheidene officieren den wedstrijd bijwoonde, betuigde zijne hooge tevredenheid over het resultaat. Daarbij zij opgemerkt, dat in beide gevallen geschreven werd naar 't stelsel van GABELSBERGER, waaromtrent reeds in 1874 een oppervuurwerker in de *Unteroffizier-Zeitung* schreef: *Die Gabelsberger'sche wie die Stolze'sche Stenographie haben sich bereits überlebt. Sie gehören jener Zeit an, wo man noch nicht ahnte. . . .* enz.; kortom, een stelsel, dat, volgens hem, niet meer op de hoogte van zijn tijd is.

't Is moeilijk de waarde van den tijd te schatten, die door het gebruiken van kortschrift in het leger kan worden gewonnen. Het is daarmede gesteld als met de verhooging van 200 gulden, die een luitenant krijgt na 15 jaar dienst als officier: 't is een luttel bedrag, 16 gulden 's maands meer; maar genoeg toch, om hem kleine genoegens te verschaffen, waarvan hij zich vroeger 't genot moest ontzeggen; genoeg ook, om bijv. een veldkijker te koopen. Wie zal het nut bepalen, dat die aankoop voor hem en dus ook voor het leger kan afwerpen? De handelswaarde van het voorwerp is daaraan geheel vreemd. Evenzoo, wie zal zeggen, welke waarde het uur tijds vertegenwoordigt, dat een werkzaam officier door aanwending van kortschrift dagelijks ter beschikking kan krijgen?

Maar er zijn velen in het leger, die zóó een kostbaren tijd kunnen verdienen. Er moge overdrijving zijn in het beweren van Freih. VON FIRCKS: »dat men zijn tijd niet slechter besteden kan dan met het schrijven in gewoon schrift; dat men dan nog beter doet met te gaan slapen, wijl daardoor althans 't verlies aan arbeidskracht wordt hersteld' — zeker is het, dat bijv. onze sergeant-majours soms zóó met schrijfwerk overladen zijn, dat zij voor een belangrijk deel van hun dienst tijd te kort komen.

Op zulke dagen vooral komt het kortschrift te pas, en ieder compagnies-commandant zou zeker met genoegen zien, als van den daarmee te besparen tijd een klein gedeelte kon dienen voor beter toezicht in de chambrée of tot oefening van den troep binnenskamers.

Waarschijnlijk was het in hoofdzaak deze gedachtengang, die den Keizer van Duitschland aanleiding gaf tot de uitvaardiging van het vroeger vermelde besluit met betrekking tot de opleiding van het kader. In hoofdzaak, zeg

ik; want in Duitschland zijn het niet uitsluitend de zuiver militaire belangen, die er het legerbestuur nopen, den onderofficier kortschrift te doen leeren. Dáár is de stenographie voor zeer velen een bron van bestaan en de kennis daarvan een aanbevelingsbrief bij het dingen naar tal van betrekkingen. Bij 't spoorwezen, bij post en telegraphie, bij den politiedienst is dáár een goed stenograaf even gezocht, als op de groote handelskantoren. Door 't geven van stenographisch onderricht aan onderofficieren, ja, reeds door dit onderricht te beschermen, worden dus tevens, met 't oog op 't verlaten van den dienst, hun particuliere belangen bevorderd (1).

Dit neemt echter niet weg, dat het leger in de eerste plaats de vruchten van dat onderwijs plukt. Hooren wij slechts wat de Kapitein der Artillerie Freih. von REITZENSTEIN zegt in gemelde vergadering van 11 April 1888:

Ich persönlich habe in meinen Dienst einmal einen Feldwebel gehabt, der stenographirte und ich kann sagen, das war mir eine ausserordentliche Annehmlichkeit. Auch habe ich immer darauf gedrungen, dass solche Persönlichkeiten den Schreibdienst übernahmen, welche der Stenographie kundig waren. Ich habe es in der Tat so gemacht, dass ich den Leuten vom Pferde herab eilig in die Brieftasche diktirte und bin immer sicher gewesen, dass alles prompt und gut ausgeführt wurde, soweit die Stenographie dabei zur Sprache kam (2).

Hetzelfde wat geldt voor 't schrijfwerk op het compagniesbureel, geldt in nog grootere mate voor de centra van het legerbestuur; nieuwe voordeelen van de aanwending van kortschrift treden hier op den voorgrond. Als dáár de tijd, gebruikt voor werktuigelijk schrijfwerk, tot op $\frac{1}{4}$ wordt verminderd, dan kan er naar verhouding meer zorg worden besteed aan het verzamelen van gegevens, aan het opstellen en bespreken van de concepten; kortom, de stukken zullen beter voorbereid de bureelen verlaten.

Beter werk dus; maar tevens besparing of, liever gezegd, beter gebruik van werkkrachten. Vrij zeker toch kan men aannemen, dat van de zeer talrijke schrijvers die — hetzij tegen vaste bezoldiging, hetzij als z. g. hulpschrijvers — thans in het leger werkzaam zijn, bij invoering van kortschrift gaandeweg velen zouden kunnen worden gemist. Waar geklaagd wordt over een tekort aan combattanten, mag dit voordeel niet gering geschat worden.

Verplaatsen wij ons bij eene oefening in het krijgsspel. Een officier krijgt eene opdracht. Welke dispositiën zal hij nemen, welke orders uitgeven? De

(1) De Duitse Officersvereinigung te Berlijn stelt jaarlijks ten behoeve van officieren, die den dienst verlaten, een cursus in zaken van handel en nijverheid open; in 't leerplan van dien cursus komt ook de stenographie voor.

(2) Om eene al te haastige conclusie te voorkomen, moet ik hier opmerken, dat de Kapitein v. R., ofschoon zelf beoefenaar van het stelsel-Stolze, geen onvoorwaardelijk voorstander is van dat stelsel voor militair gebruik. *Ich möchte in der Tat die Herrn Stenographen dringend bitten, zegt hij, ihre volle Aufmerksamkeit auf die Abschaffung des Dreistufen-systems zu richten.* De drielijigheid is namelijk een van de erkende gebreken van het stelsel.

troepensterkte, het gewicht van de oorlogshandeling eischen, dat ze schriftelijk zijn. Trouwens, de aard der oefening brengt dat mee. Wat zien we nu gebeuren? Bij beide partijen, dikwijls nog vóórdat de troepen op de kaart zijn geplaatst, zetten de hoofdpersonen zich aan de schrijftafel en voor een vrij lange poos moet de nauwlijks begonnen oefening worden gestaakt. Ook in den verderen loop van het spel doen zich gedurig dergelijke pauzes voor; nu langer, dan korter, maar — wij allen weten het bij ervaring — altijd zeer storend. Bij gebruikmaking van kortschrift wordt het bezwaar tot een minimum teruggebracht.

Het schijnt mij niet onbelangrijk, dit punt — dat later, bij de behandeling van de stenographie te velde, toch weer ter sprake komt — meer in bijzonderheden na te gaan.

Ik heb hier vóór mij eene marsch- en eene gevechtdispositie, zooals die bij een onzer regimenten gediend hebben bij eene oefening met eene denkbeeldige troepenmacht van 4 bataljons, 2 batterijen, 1 eskadron enz. Beide stukken voldoen naar vorm en inhoud aan de voorschriften. Buiten hetgeen in margine voorkomt, telt de marschdispositie \pm 500 woorden, de gevechtdispositie 800; of — daar bij het beoordeelen van de schrijfsnelheid bij voorkeur met lettergrepen gerekend wordt en hier 100 woorden met 190 lettergrepen gelijk zijn te stellen — respectievelijk ongeveer 950 en 1720 lettergrepen.

Nemen wij als maatstaf aan het gemiddelde van de vroegere opgaven omtrent de schrijfsnelheid met gewoon schrift, d. i. \pm 30 lettergrepen in de minuut, dan zou voor het schrijven van het eerste stuk minstens een half uur, voor 't laatste bijna een uur tijds noodig zijn. Werd echter het door ons gedachte kortschrift gebezigd, dan zou die tijd slechts $7\frac{1}{2}$ en 15 minuten bedragen.

»Maar die berekening hangt in de lucht,» hoor ik zeggen; »wáár is dat stelsel....»

Die interruptie bevalt me. Het toeval wil, dat mij juist een nummer in handen komt van *Die Wacht*, orgaan van het stelsel-*Schrey*. Dit stelsel, dat zijn ontstaan dankt aan de gebreken van de stelsels van GABELSBERGER, STOLZE, ARENDS, enz. bestaat eerst sedert 1886; veeljarige ervaring hebben de beoefenaars dus niet. Welnu, in dat tijdschrift lees ik van een wedstrijd, gehouden door leden van de vereeniging te Krefeld — een huishoudelijk concours in snelschrijven, zooals er in Duitschland dikwijls worden gehouden. Daarbij werd, onder controle van vertegenwoordigers van »vijandige» stelsels, gedictieerd met eene snelheid van 220—260 lettergrepen in de minuut, vijf minuten lang, beginnende met 220 en elke volgende minuut 10 lettergrepen meer.

De uitslag was, dat het lid MAINONE den eersten en NANNINGA, leerling der hoogste klasse van het gymnasium, den tweeden prijs kreeg. Behoudens onbeduidende afwijkingen, had MAINONE tot en met 250 lettergrepen correct

geschreven en NANNINGA tot en met 240; terwijl bij beiden de overzetting juist was. NANNINGA, zoo deelt *Die Wacht* verder mee, schreef bij een wedstrijd te Leer, zijn eigenlijke woonplaats, 265 lettergrepen in de minuut en las het geschrevene dadelijk vlot en zonder fout af. Maar, wordt er vergoelijkend bijgevoegd, te Krefeld waren de omstandigheden niet gunstig: het onderwerp was hem geheel vreemd — een stuk uit de Krefelder courant over verzekering tegen invaliditeit en ouderdom — en achter hem stond *ein scharfer Systemgegner, der jeden Zug beobachtete*. Nu, 't is te begrijpen: een schooljongen leest dergelijke artikels niet en ook dat op de vingers kijken moet hem erg hebben gehinderd. Bij wijze van toelichting heeft later de heer SCHREY een stenogram van NANNINGA verspreid, waarbij 260 lettergrepen in de minuut waren geschreven; maar tegenstanders beweren, dat daarbij het toezicht wel wat te wenschen overliet.

Genoeg, wij mogen aannemen, dat met het stelsel van SCHREY eene schrijfsnelheid van 240 lettergrepen in de minuut wordt verkregen (1) en daar zinsbouw en woordvoeging der Duitsche taal geheel met de onze overeenkomen, zou met een analoog Nederlandsch stelsel de marschdispositie in vier en de gevechtdispositie in zeven minuten in schrift kunnen worden gebracht (2).

Zie, dat zijn tijden die ons lijken. Bij krijgsoefeningen op de kaart, evenmin als te velde, mogen we ons niet langer dan volstrekt noodig met schrijfwerk ophouden. Ook zie ik onze officieren, in de toekomst, zeer goed in staat, met een goed Nederlandsch stelsel van kortschrift, het tegen een Duitschen gymnasiast op te nemen. Zij hebben dit alvast voor, dat het onderwerp hun niet vreemd is.

(Slot volgt.)

(1) Voor gebruik in het parlement heeft het stelsel natuurlijk grooter schrijfsnelheid en dit is ook noodig: de Duitsche Keizer bijv. spreekt, volgens Dr. ENGEL te Berlijn, in eene rede met eene gemiddelde snelheid van 275 en soms tot 300 lettergrepen in de minuut.

(2) Men leide hieruit niet af, dat het stelsel-Schrey, zooals het daar ligt, door mij geschikt wordt geacht voor militair gebruik. Het tegendeel is 't geval. Militair kortschrift stelt bijzondere eischen, en groote schrijfsnelheid komt daarbij eerst in de tweede plaats in aanmerking. Ware dit niet het geval, dan zouden we ons een stelsel moeten gaan zoeken bij de *Phonetic Shorthand writers' Association* te Londen, waar de leden elkander elken avond, als voor hun plezier, dicteeren met eene schrijfsnelheid van 180—200 woorden in de minuut.

ONS WEDUWEN- EN ONS WEEZENFONDS.

Het is een algemeen bekend, maar toch te betreuren feit, dat vele zaken in het leven, die ons bekend heeten te zijn en dat ook *moesten* wezen, niet bekend zijn, of over het hoofd gezien worden, zoolang men er niet om zoo te zeggen tegen aanloopt, of door buitengewone omstandigheden verplicht is, ze in het volle daglicht te beschouwen.

Dit is geheel *onze* schuld, dat erken ik volgaarne, maar het zou nóg schuldiger zijn, als men eenmaal, op de wijze als boven beschreven, er van kennis nemende, ook verder het stilzwijgen zou bewaren, en niet zou trachten ook de oogen van anderen te doen opengaan voor onbillijkheden of ongerijmdheden, die uit den weg kunnen worden genomen, als men eendrachtig ten bate van anderen de handen ineenslaat.

Het is van algemeene bekendheid, dat *ons* weduwen- en weezenfonds, werkelijk van *ons* is, en dus eene onderlinge militaire levensverzekering voor onze na te laten betrekkingen.

Al naarmate den rang dien de overledene heeft bekleed, wordt c. q. aan de weduwe of weezen een pensioen uitgekeerd, en te dien einde zijn door hem tijdens het leven gelden gestort, en dat wel maandelijks in den vorm van inleggelden, gewone- en doorlopende contributiën en verhoogingen, wanneer men in rang werd verhoogd. Hoe hooger dus de rang, hoe hooger de contributie en hoe hooger ook het pensioen der weduwe.

Dit alles is recht duidelijk.

Zelfs ongehuwde officieren betalen aan *ons* fonds, al hebben *zij* zeer zeker hunne weduwen nooit gezien.

Dat is eene edele zelfopoffering, die bijdrage ten behoeve der weduwen- en weezen hunner gestorven kameraden. Jammer dat ze niet vrijwillig geschiedt, en recht duidelijk is mij dat niet.

Als ik bij herhaling sprak van *ons* fonds, dan deed ik dat met voorbedachten rade, om goed te doen uitkomen dat het fonds met niets verband mag houden.

Ik bedoelde hiermede, dat, als een officier, die *millionnair* is, komt te overlijden, de weduwe het pensioen ontvangt in overeenstemming met de

som door haar overleden echtgenoot gestort en deze som weer in verband met zijn rang.

Ik bedoelde hiermede, dat, als een officier zijn leven assureert in eene der vele levensverzekeringmaatschappijen ten behoeve zijner echtgenoot, en voor welke hooge sommen ook, de weduwe het pensioen uit *ons* fonds onverminderd blijft ontvangen.

Ik bedoelde hiermede dat, als de weduwe van een officier eene of andere betrekking wil bekleeden, waaraan een bekend salaris is verbonden, of bijv. als institutrice op een groot inkomen kan worden geschat, het pensioen van *ons* fonds haar blijft uitgekeerd.

Voor die som heeft haar man vele gelden gestort, van af het begin zijner militaire loopbaan; voor het *geheele* bedrag heeft hij al die jaren gecontribueerd en niet voor een *gedeelte* er van, waaruit volgt dat, als ooit het geval zich *kan* voordoen, dat de weduwe een verminderd pensioen ontvangt, de overledene te veel heeft betaald en dus de weduwe op restitutie aanspraak heeft, of wel, dat haar, door eene of andere bepaling, die bij de samenstelling van ons Reglement ingeslopen maar onbillijk is, te weinig wordt uitbetaald.

Maar weet gij wel, actief dienend of gepensionneerd collega, dat eene weduwe, wier echtgenoot op het veld van eer, of op andere wijze in en door den dienst van den Staat komt te vallen, uit ons fonds *minder* pensioen ontvangt dan eene wier echtgenoot te midden der zijnen, in eigen huis en op eigen bed aan zijn gezin wordt ontruk? En veel minder pensioen ook.

Wist gij dat? Zoo ja, dan zijn voor u deze regelen niet geschreven, maar dan mag ik er wel aan toevoegen: waarom dan gezwegen?

Wist gij het niet, dan haast ik mij u er van op de hoogte te brengen, met verzoek dit in den ruimsten kring der collega's te verspreiden, opdat door gezamenlijk optreden deze grove onbillijkheid worde weggenomen, en dat liefst zoo spoedig mogelijk.

Leest, ik bid het u, met aandacht art. 11 van *ons* reglement en ge zult zien, dat ik in het stellen van het volgende voorbeeld gelijk heb.

Een kolonel sterft en de weduwe ontvangt uit het fonds *f* 750. Voor die som, ik herhaal het, is gecontribueerd en voor geen cent minder.

Evenwel, die hoofdofficier is overleden tengevolge eener ziekte, ontstaan door bevolen diensten en de Staat gevoelt zich verplicht, de nagedachtenis van dien trouwen en ijverigen dienaar te vereeren, door aan de weduwe een Rijkspensioen te verleen en wel in genoemden rang *f* 850.

De weduwe van dien braven soldaat komt dus in het genot van *f* 750 (van *ons* fonds) + *f* 850 rijkspensioen = *f* 1600.

Neen, niet aldus, want, zegt art. 11 van *ons* reglement: als de Staat ook al pensioen verleent, dan krijgt de weduwe de som niet, waarvoor door den overledene is gestort; dan krijgt zij maar de helft, niet van *ons*, maar van het Rijkspensioen (dat *ons* niet aangaat) en dus in casu *f* 425 in stede van *f* 750; ergo *f* 325 minder (zegge driehonderd vijf en twintig gulden minder);

want de Staat helpt immers ook al, en van die gelegenheid moet gebruik worden gemaakt om de weduwe gedeeltelijk te onthouden wat haar toekomt, waaraan haar man betaald heeft; zij ontvangt dus in stede van een totaal bedrag van *f* 1600, slechts *f* 1275.

Als een kolonel tot de hoogst aangeslagenen in de belasting behoort en dit officieel in de courant wordt vermeld, vaak nog wel in een dan hatelijk bijblad; zelfs als die kolonel lid van de Eerste Kamer is en hij sterft, dan krijgt de weduwe de haar toekomende *f* 750; daar stoort *ons* fonds zich niet aan, evenmin als aan het reeds genoemde; maar als haar man, van zijn traktement moettende leven, sterft op het veld van eer of op andere wijze, en de Staat trekt zich dientengevolge ook haar lot aan, dan beknibbelen en besnoeien wij die weduwe.

* Begrijpe die 't kan, ik niet.

Het is dan ook mijn beleefd en dringend verzoek dat dit schrijven, niet na gelezen te zijn op zijde worde gelegd, maar dat het aan iedereen worde medegedeeld, die er bij geïnteresseerd is, vooral aan de dames.

Bedenkt het, 't geldt hier onze weduwen en weezen.

't Zou mij recht aangenaam zijn als anderen, hooger in rang en in jaren dan ik, in het belang van een mij onbekend aantal personen, de handen ineen wilden slaan, opdat die onbillijkheid uit *ons* reglement worde weggenomen, met terugwerkende kracht ten opzichte der weduwen, die na de vaststelling van het nieuwe reglement hun echtgenoot door den dood verloren hebben.

Dat *kan* zoo'n groot aantal niet zijn; en al was het dat, dan nóg is het recht en billijk, dat zij het pensioen genieten waarvoor hunne echtgenooten hebben gecontribueerd, onafhankelijk van Rijkspensioen, eigen middelen, levensverzekeringen, enz. enz.

Zooals het nu is, heeft de overledene feitelijk te veel betaald en dat te veel wordt aan *onze* millioenen toegevoegd. Dat geld is dus niet van *ons*, en hoe kunnen wij goedvinden, dat wij in onze kas deponeren wat eene weduwe rechtmatig toekomt, want het is *haar* geld en niet het *onze*!

Voorshands zal ik het hierbij laten, ofschoon ik, eenmaal eene studie van ons reglement gemaakt hebbende, op meer zou kunnen wijzen, dat mij voorkomt minder goed te zijn; maar ik releveer een en ander althans *nu* niet, omdat ik den lezer wellicht daardoor zou afleiden van het ééne groote doel, dat ik mij voorstelde, nl. te bewerken, dat de weduwen in het genot van Rijkspensioen, ook in het volle bezit worden gesteld van dat pensioen, waarvoor hunne echtgenooten hebben bijgedragen.

Dr. VAN DER STOK,

Arts en Officier van Gezondheid 1ste klasse.

's Hage, den 13den October 1891.

Een paar vragen naar aanleiding van het opstel van den Heer P. VERZIJL, getiteld:
SCHIETEN UIT VESTINGGESCHUT.

(INGEZONDEN.)

In de 9de aflevering van *De Militaire Spectator* van dit jaar, komt het slot voor van een opstel van den Eerste Luitenant P. VERZIJL, getiteld: »Schieten uit vestinggeschut.»

Het ligt niet in mijne bedoeling dat opstel in zijn geheel te bespreken. Ik wenschte slechts omtrent een klein gedeelte daarvan een enkel woord in het midden te brengen.

Mij heeft namelijk bijzonder getroffen, hetgeen op bladz. 521 van genoemd tijdschrift, onder: »6. Aanvoering," staat vermeld en wel meer bepaald hetgeen in de drie eerste alinea's van dat onderdeel te lezen valt.

Tot recht begrip der zaak is het gewenscht die drie alinea's hier te herhalen. Zij luiden als volgt:

»Elk officier der vestingartillerie, die in oorlogstijd in eerste linie optreedt, moet tacticus zijn. Techniek is voor hem bijzaak. Hij moet deze slechts zoover volgen, dat hij in staat is in het algemeen na te gaan of technisch uitvoerbaar is, wat hij voor de tactische volmaaktheid van zijn wapen vraagt. De techniek, zegt VON SAUER, is de gehoorzame dienaar van de tactiek. Bij onze vestingartillerie is dit niet het geval, de techniek heerscht onbepaald.

»De oorzaak hiervan is, dat iedereen, die lust in tactische studiën had, óf naar de veldartillerie, óf naar de krijgsschool ging. De latere, drukke bezigheden beletten, dat men zich meer à fond met het vroegere wapen bezig hield.

»Wie niet dezen weg volgde, ging naar werkplaats, schietschool of commissie van proefneming, en ook hier bleef weinig tijd tot tactische studie over. Langzamerhand verheffen zich uit het wapen stemmen, die het uit de knellende banden van de techniek willen bevrijden; dat zij mogen slagen!»

Men leert alzoo uit het bovenstaande dat, volgens de meening van den Heer VERZIJL:

1°. elk officier der vestingartillerie, die in oorlogstijd in eerste linie optreedt, *tacticus* moet zijn;

2°. bij onze vestingartillerie de techniek onbeperkt heerscht;

3°. het wapen der vestingartillerie geboeid ligt in de knellende banden der techniek.

Het komt mij voor, dat de Heer VERZIJL aan de qualificatie van »tacticus” eene eenigszins andere waarde toekent, dan ik daaraan zou geven. Immers, ik zou meenen dat iemand, die eenige studie maakt van de tactiek van zijn eigen wapen en van die der andere wapens, daarom zich nog niet den naam van »tacticus” kan toeëigenen, evenmin als iemand, die in wiskunde studeert, daarom wiskunstenaar mag genoemd worden enz. enz.

Doch ik neem gaarne aan dat die uitdrukking den Heer VERZIJL, in het vuur zijner ontboezeming, uit de pen is gevloeid. Ik heb daartegen geen hoofdbezwaar, al zou die qualificatie, bij sommigen, tot verkeerde gevolgtrekkingen kunnen leiden.

Maar ik heb ernstig bezwaar tegen de twee laatste punten, en wel in die mate, dat ik aanvankelijk sterk geneigd was dadelijk met kracht te protesteeren tegen de m. i. ongemotiveerde beschuldigingen, welke de Heer VERZIJL der techniek toevoegt. Ik wil zelfs wel bekennen dat mijn protest reeds een begin van uitvoering had gekregen. Na eenig beraad, achtte ik het evenwel beter met mijn protest te wachten, tot mij de redenen bekend zouden zijn, op grond waarvan de Heer VERZIJL der techniek zijn anathema naar het hoofd slingert. Gaarne toch neem ik aan dat de Heer VERZIJL zulks niet heeft gedaan, zonder daarvoor degelijke bewijsgronden te kunnen aanvoeren. Opdat nu ook ik — en met mij tal van andere belangstellenden — over die degelijke bewijsgronden zouden kunnen oordeelen, veroorloof ik mij den Heer VERZIJL openlijk te verzoeken mij, op gelijke wijze, op enkele vragen te antwoorden, overtuigd dat hij mij het antwoord daarop niet zal schuldig blijven en dat ik uit zijne mededeelingen leering zal kunnen trekken.

Die tot den Heer VERZIJL gerichte vragen zijn:

1°. om welke redenen beweert U dat de techniek, bij onze vestingartillerie, onbeperkt heerscht? (Deze vraag stel ik, omdat mij de »oorzaak”, door U daarvoor aangegeven in de tweede en derde der hierboven aangehaalde alinea's, niet recht duidelijk is.)

2°. Welke zijn de knellende banden der techniek, waarin het wapen der vestingartillerie geboeid ligt?

Indien U mij op deze twee vragen volledig hebt geantwoord, zal ik niet verzuimen U ook mijne meening omtrent Uwe bovenvermelde beweringen te doen kennen.

F. G. A. SCHERER.

Utrecht, 19 October 1891.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Album De Militaire Willemsorde. Galerij van Nederlandsche helden, samengesteld door P. H. K. VAN SCHENDEL. Aflevering 1. Edam. J. M. ROLDANUS Cz. Prijs f 3,00.

Het was een gelukkige gedachte van den Heer VAN SCHENDEL de portretten van ridders der Militaire Willemsorde, uit vroegeren en lateren tijd, te verzamelen en, in een album vereenigd, aan het Nederlandsche volk aan te bieden. De Willemsorde staat bij het leger hoog in aanzien en geniet ook bij de natie, vooral in de laatste jaren, groote belangstelling. Men mag dus verwachten, dat het bovenvermelde werk door velen met ingenomenheid zal worden begroet, niet alleen als een hulde aan onze ridders, maar ook als een welkome herinnering aan zoo menige schitterende figuur uit onze krijgsgeschiedenis, aan zoo trouwe makkers, met wie men eens samen streed, aan zoo talrijke betreurde, maar met eere gevallen kameraden of betrekkingen.

De uitgever heeft hiermede een grootsche en kostbare onderneming op touw gezet en mag daarbij ongetwijfeld op steun en medewerking van het publiek, niet het minst van het leger, aanspraak maken, te meer daar een gedeelte van de netto-winst ter beschikking zal worden gesteld van het bestuur der Vereeniging *Moed, Beleid en Trouw*, ten bate der gedecoreerden beneden den rang van officier. Wij hopen, dat het hem aan dien steun niet moge ontbreken, vooral ook omdat de thans verschenen eerste aflevering keurig is uitgevoerd en de beste verwachtingen omtrent de verdere gedeelten opwekt.

Deze aflevering bestaat uit 9 platen; de 7 eerste daarvan bevatten 93 portretten, en wel: op plaat I de drie thans overleden Grootmeesters der Orde; op pl. II de met het ridderkruis versierde Europeesche vorsten; op pl. III, IV en V gedecoreerden van Waterloo; op pl. V en VI die van Algiers (1816), Palembang (1821), Sumatra, Celebes en Java (1818—1830); op pl. VII eindelijk een eerste serie van ridders, gedecoreerd bij den Belgischen opstand in 1830. De portretten zijn bijna zonder uitzondering uitmuntend gereproduceerd. Met levendige belangstelling aanschouwt men de gelaatstrekken van die welbekende heldhaftige mannen van Waterloo, uit Indië, van 1830; de herinnering aan hunne daden wekt gevoelens van trots en bewondering op. Onze Koninklijke Prinsen, SAXEN-WEIMAR, CHASSÉ, KRAIJENHOFF, CORTHEYLIGERS, MICHIELS, DE KOCK, VAN SWIETEN, VERMEULEN-KRIEGER, TOONTJE POLAND, GEIJ VAN PITTIUS, VAN DAM VAN

ISSELT. . . . maar wij moeten eindigen; wij zouden bijna allen moeten noemen. De beide overige platen geven tafereelen uit onze krijgsgeschiedenis weer; pl. VIII is de bekende voorstelling eener episode uit den slag bij Waterloo. Pl. IX geeft een voorstelling van de verovering van het zwaar verschanste en met hardnekkige woede verdedigde eiland Gombora, op 24 Juni 1821, waarmede ons gezag over Palembang werd herwonnen en opnieuw bevestigd.

Wij wenschen den samensteller en den uitgever met hunnen aanvankelijk zoo welgeslaagden arbeid het beste succes en gelooven ook de ridders of hunne betrekkingen onder onze lezers te mogen opwekken, om door inzending van portretten aan den Heer VAN SCHENDEL de collectie zoo volledig mogelijk te maken. Het geheele werk zal in 5 afleveringen compleet zijn. Behalve de gewone editie, zal er ook een luxe-uitgaaf verschijnen tegen den prijs van f 40,00.

Kaart van Kampen en omstreken. Schaal van 1:25000. Verkend in 1891 door den 1ste Luitenant A. S. RUSSEK. Breda. Drukkerij BOGAERTS. 1891. Prijs opgeplakt f 0,85, onopgeplakt f 0,65.

Het bovenvermelde kaartje, binnen de lijst groot 34 bij 52 cM., is in kleuren gedrukt, in hoofdzaak met de teekens van de Chromo-topographische kaart des Rijks op de schaal van 1:25000. Het kaartje is duidelijk en goed uitgevoerd; de prijs is billijk gesteld. Vooral ook omdat de bladen van de Chromo-topographische kaarten op 1:25000 en op 1:50000, welke het hier voorgestelde terreingedeelte omvatten, nog niet verschenen zijn, twijfelen wij niet, of het kaartje zal aan de officieren en onderofficieren, te Kampen in garnizoen, goede diensten kunnen bewijzen, terwijl het ook als wandelkaart aan vele anderen welkom zal zijn.

Untersuchungen über die Taktik der Zukunft, entwickelt aus der neueren Kriegsgeschichte. Von FRITZ HOENIG. Berlin, FRIEDRICH LUCKHARDT. 1890. Prijs 6 Mark.

De Schrijver van bovengenoemd werk is in de militaire literatuur zoo te goeder naam en faam bekend, dat het bijna onnoodig is te zeggen, dat ons in dezen arbeid wederom iets belangwekkends en iets leerrijks tevens geboden wordt.

Wie verstaat zooals FRITZ HOENIG de kunst op tactisch gebied te boeien zonder aan de degelijkheid te kort te doen of tot oppervlakkigheid te vervallen; wie bezit zooals hij de gave een gevecht tot in de kleinste details te ontleden zonder te vermoeien en daarbij leering aan leering te knoopen?

Trekt de pittige en onbevungen schrijfrant op zichzelf reeds aan en geeft de zonder ophief en als terloops ingevlochten persoonlijke ervaring aan de schildering der behandelde gevechtsepisoden een gloedvolle tint, meer nog sleepte ons de onverdroten ijver mede, waarmede hij — evenals in de meeste zijner werken — aan de hand van onloochenbare feiten, welke door een scherpzinnig onderzoek aan elkander geschakeld zijn, in den doolhof van tegenstrijdige meeningen, per-

soonlijke opvattingen, onware voorstellingen en vergoelijkende beoordeelingen met onverbiddelijke logica de waarheid opspoort, vervolgt en zonder aanzien des persoons blootlegt.

Dat hij dezen weg bewandelend niet enkel op rozen ging, behoeft voor den kenner van het menschelijk karakter geen betoog; het heeft hem dan ook bij de daarop afgelegde eerste schreden niet aan doornen ontbroken. Naargelang het rechtschapenheidsgevoel evenwel de overhand behaalde op gevoeligheid en spijt, naarmate de reële waarde van zijne studiën duidelijker in het oog sprong en men in hem iets meer zag dan een »Streber,» won ook de waardeering meer en meer veld en werd hij ten slotte, alhoewel zijn revolutionnair optreden in zekere kringen nog altijd min of meer aanstoot bleef geven, tot de literarisch en krijgskundig hoogst ontwikkelde mannen gerekend, waarop het Duitsche officierskorps, en met reden, zich met zekeren trots verheft.

De hooge waarde van dit nieuwe werk is voor ons hoofdzakelijk hierin gelegen, dat de daarin uitgedrukte beginselen niet op theoretische bespiegelingen berusten, maar op historie en practijk; dat het niet opwellende gedachten zijn, die ons geboden worden, maar jaren lang gekoesterde en gerijpte overwegingen als de vruchten van diepgaand onderzoek en onverpoosde studie. Het bewijs daarvoor vindt men in den steeds in innerlijke waarde en degelijkheid toenemenden inhoud van zijne opvolgend in het licht verschenen studiën, die ons een diepe blik doen slaan in de voortschrijdende ontwikkeling van zijne talenten, een blik zoo diep, dat wanneer men ons *nu* vragen zou, hoe men zichzelf op krijgskundig gebied in strategischen en tactischen zin ontwikkelen moet, wij daarop zonder voorbehoud zouden antwoorden: »Studeert FRITZ HOENIG's werken van het begin tot het eind in de volgorde waarin zij openbaar zijn gemaakt, leert van hem hoe men werken moet om veel te weten, zonder dat dit nochtans doel mag zijn, maar enkel het middel om zich een zelfstandig oordeel te verwerven, en gaat daarna met ijver en volharding op het u gewezen voetspoor verder!»

Dat is de enige methode, die tot het wezen doordringt en met ware kennis verrijkt. De heerschende compilatie-zucht kweekt slechts schijngeleerdheid, beroert alleen de oppervlakte en tracht doorgaans gemis aan qualiteit door quantiteit te vergoeden. De tactische en strategische wetenschappen willen nu eenmaal, voor zoover het de leering van hare beginselen betreft, druppelsgewijze aan de krijgsgeschiedenis worden afgeperst, daar, om met den Schrijver te spreken: »Muth und Sorgen vieler Jahre dazu gehören diesen in einer der Wissenschaft würdigen Erschöpfung und Tiefe zu behandeln.»

Behalve een voorwoord — waarin velen alleen zelfverheerlijking zoeken, slechts weinigen daarentegen, waaronder wij ons scharen, een openhartige bekentenis willen zien, die dienen moet om tegenover de van vele zijden anoniem toegebrachte vijandige critieken de waardeering van anderen te stellen — telt deze studie eene inleiding en drie afzonderlijk gehouden gedeelten, getiteld: Krijgsgeschiedkundige onderzoekingen. Psychologie en gevechtsleer. Tactische gevolgtrekkingen.

Het eerste gedeelte is een herziene druk van de vergelijkende studie van den aanval der 28ste infanterie-brigade op het gehucht van Bor en het aangrenzende kunstmatig versterkte bosch van Briz in den slag bij Königgrätz en die der 38ste infanterie-brigade op de Bruviller hoogten in den slag bij Vionville-Mars

la Tour, welke in het jaar 1881, onder den titel: *Zwei Brigaden*, in druk verschenen is.

Ook nu drong zich de vraag wederom aan ons op, of de wijze, waarop de 28ste brigade bij Bor in het gevecht werd gebracht — hoe oordeelkundig ok tegenover een met tromplaadgeweren gewapenden tegenstander — thans nog wel als voorbeeld mag gelden. Op de toen gevolgde wijze en in dezelfde formatie uitgevoerd, zou zij evenzeer schipbreuk leiden als de 38ste brigade bij Mars la Tour, daarvoor staat ons het indringingsvermogen en de met alle diepe opstellingen spottende bestrekenheid van het tegenwoordig infanterievuur borg. Naar onze meening is het streven van den Schrijver dan ook geweest — al blijkt dit niet voldoende — de regeling van den aanval in het algemeen aan te bevelen, hetgeen in de verschillende gevechten en veldslagen van den Fransch—Duitschen oorlog meermalen nagelaten werd. Wellicht koos hij daarom de voorbeeldige troepenleiding bij Bor, zonder nochtans eene zuivere copie als navolgenswaardig op den voorgrond te willen stellen.

Waar noodig, heeft de Schrijver thans van de detailstudiën, welke in het laatst tiental jaren zijn uitgegeven, gebruik gemaakt om de gevechtshandelingen nader uit te werken of onder aan de bladzijden noten op te nemen, die zijne stellingen nader bevestigen kunnen.

Het tweede onderdeel, dat in de plaats getreden is van de psychologisch tactische gevolgtrekkingen van eertijds, heeft een belangrijke uitbreiding gekregen en telt niet minder dan vier hoofdstukken van den volgende inhoud: Algemeene gezichtspunten over psychologie en gevechtsleer, grondregels, nadere ontwikkeling der grondregels en de moreele opvoeding van den soldaat.

Met het doel de hooge waarde van een uitstekend officierskorps, zoo wat kennis, vorming en karakter aangaat, te kenschetsen, wordt in de algemeene gezichtspunten de karakterzwakte van den enkelen man zonder omwegen als volgt geteekend.

»Alleen een krachtige wil is in staat de massa te beheerschen, terwijl de krijgstuicht het middel vormt om dezen wil door den mindere te doen eerbiedigen.»

»Onverzettelijke wilskracht en de pijnlijkste handhaving van de tucht zijn in het gevecht de onschatbaarste eigenschappen der lagere aanvoerders, wier streven steeds daarop gericht moet zijn hun onderhoorigen door hun tactisch gevormd denkvermogen en de hoogere moreele kracht, welke zij bezitten, te beheerschen. Zelfs de volmaaktste geweren kunnen den invloed daarvan niet ontzenuwen, doch slechts wijzigen en alleen hij zal in de tactiek den juisten weg vinden, die niet uit het oog verliest, dat men met vele duizende menschen te rekenen heeft, die, hoe verschillend van aard zij ook onderling mogen wezen, toch allen dat natuurlijk egoïsme bezitten, hetwelk in de eerste plaats op zelfbehoud bedacht is.»

»Er zijn wel is waar tijden, waarin de groote massa door het motief van den oorlog beziel wordt, maar dat zijn uitzonderingen en zullen het blijven, zoolang niet werkelijk plaats vindt, wat tegenwoordig een stelregel schijnt geworden te zijn, namelijk dat alleen nationale oorlogen denkbaar zijn, waarin een ieder door nationaliteitsgevoel en vaderlandsliefde tot hoogere inspanning en zelfverloochening aangedreven wordt.»

»Kwamen wij ooit zoo ver, dat elke krenking van eer of gebied door een iegelijk evenzeer als een schande of smaad werd gevoeld en de drang van eer-

gevoel en eerbewustzijn zich allerwege even sterk deed gevoelen om daarvoor genoegdoening te vorderen en ter bereiking daarvan desnoods lichaam en leven uit innerlijke beweegredenen op het spel te zetten, dan zou de tactiek aanmerkelijk verlicht worden."

»Dat is echter slechts een droom.»

»Ook in tijden, waarin vurige vaderlandsliefde in aller harte gloeit, verstomt de geestdrift van het meerendeel in het aangezicht van den dood. Alsdan verkrijgt het egoïsme de overhand op het idealisme, behaalt lichamelijke zwakte de overwinning op zielskracht en heerscht de zucht om het leven te behouden over den wil, het voor de gemeenschap ten offer te brengen. Slechts een minderheid blijft de draagster van geestdrift en daarvan behoudt alleen een klein gedeelte onder de tegenspoeden, de vermoeienissen en de ontberingen van den oorlog van het begin tot het einde dezelfde zielssterkte, dezelfde wilskracht en in alle gevaren dezelfde vastberadenheid.»

»Wie durft het te loochenen, dat de moed om de veilige dekking te verlaten en over het open terrein voorwaarts te stormen, waar dood en verderf hem duizendvoudig tegemoet gezonden worden, bij het meerendeel der manschappen *niet* wordt aangetroffen, dat zij daartoe niet evenals de officieren uit eigen beweging doch eerst door uiterlijken dwang te brengen zijn?»

»Wie weet niet bij ondervinding, dat het schelle fluitsignaal, ook wanneer het verstaan werd, geen gehoor vond, en slechts weinige moedige lieden den opspringenden officier onmiddellijk volgden, terwijl verreweg het grootste gedeelte eerst langzamerhand, de rest in het geheel niet achteraan kwam. Wie kan het niet getuigen, die de gevechtspractijk van nabij kent, dat de voorwaartsche beweging gestaakt werd, zoodra de aanvoerder door het vijandelijk lood werd neergeveld?»

»Wir haben Musketiere und kein Helden hinter uns.»

Ook in het vierde hoofdstuk, dat over de zedelijke vorming van den soldaat handelt en waarin dus de middelen worden beschreven, waarvan in tijd van vrede gebruik *kan* en *moet* worden gemaakt om de zoo noodzakelijke karaktereigenschappen in den soldaat aan te kweeken, dwingt de Schrijver ons wederom tot de erkenning, dat het niet voldoende is den enkelen man de behandeling der wapenen en de voornaamste dienstverrichtingen te leeren, maar dat een stelselmatige opleiding en een grondige gewenning aan het krijgsmansleven en zijne eischen noodig zijn om goede soldaten te vormen, die onder alle omstandigheden, welke de ernst van hun beroep kan medebrengen, waaronder er van de meest ontzenuwenden aard zijn, vooral in de opwinding van het gevaar en onder de indrukken van het gevecht, alleen de stem van eer en plicht volgen en hun in militairen zin ontwikkelde lichaams- en geestkracht zelfstandig weten te gebruiken.

Deze hoofdstukken bij herhaling doorlezende en overpeinzende, be kroop ons een gevoel van ernstige bezorgdheid bij de gedachte, dat in dit opzicht te onzent met den thans reeds beperkten eersten oefeningstijd zoo bitter weinig kan worden gedaan en drong zich de vraag hernieuwd op den voorgrond hoe die innige band, welke den troep aan zijne aanvoerders hechten moet, bij ons zal worden verkregen. Hoe lang duurde 't niet, voor wij als soldaat eenige waarde hadden en de bevangenheid hadden afgelegd, welke de veranderde levensverhoudingen bij ons wakker geroepen hadden?

De verantwoordelijkheid is groot! Wij spreken uit ondervinding en durven daarom met des te meer vrijmoedigheid de hoop uitspreken, dat zij, die haar voor de toekomst te dragen zullen hebben, zich daarvan nu volkomen bewust mogen zijn.

Het tweede en derde gedeelte handelen over de grondregels voor het gevecht en hunne nadere uiteenzetting. Ook daarin komen treffende zinsneden voor en ware 't niet dat bescheidenheid ons weerhield, dan schreven wij hier bladzijden af, omdat het wezen van het gevecht, zooals een ooggetuige ons dat schildert, alleen in staat is de eischen te bepalen waaraan de opleiding en de oefening van het voetvolk — onverschillig waar en hoe het heeft op te treden — moeten voldoen.

Dat het vorenstaande den lezer tot een nadere kennismaking moge opwekken is dan ook onze hartgrondige wensch.

Het meest belangwekkend is evenwel het laatste gedeelte, waarin de volgende onderwerpen achtereenvolgens behandeld worden:

1°. Iets over tactische stroomingen.

2°. Uitslag van chirurgische en ballistische proefnemingen.

3°. Het rookzwak buskruit.

4°. Tactische gevolgtrekkingen aan de hand van Professor PAUL BRUNS' onderzoek naar het indringingsvermogen van de nieuwste geweerprojectielen, van het ballistisch vermogen der minimaal-kalibergeweren en de eigenschappen van het rookzwakke kruit.

5°. Voorstellen tot wijziging van het Deutsche exercitie-reglement van het jaar 1889.

6°. Over de verkenning (inleiding) en de voorbereiding van den aanval door artillerievuur.

7°. Over omvattingen.

8°. De frontaanval en het spronggewijze avanceeren.

9°. Nachtgevechten.

10°. Slotwoord.

In deze hoofdstukken worden de hoofdmomenten van het infanteriegevecht der toekomst, aan de hand van het verleden en in verband met de nieuwere wapenen en het daarin gebezigde drijfmiddel, aan een scherp onderzoek onderworpen; zij bezitten dientengevolge voor ieder infanterie-officier een schat van gegevens en vormen daardoor alleen reeds een onuitputtelijke bron van studie.

Voor hen, die dit werk bestudeeren willen, mag voorts niet onaangeroerd blijven, dat het *Militär-Wochenblatt*, 1891, N°. 61—63, een beoordeeling daarvan opnam, waarin een uiterst zwakke, hier en daar onjuiste en bovendien nog al onwelwillende critiek werd uitgesproken. In de daaropvolgende nummers 71 tot 78 verscheen toen van des Schrijvers hand een weerlegging, zoo schitterend, dat deze, meer nog dan het werk zelf, zijne groote talenten als geschiedvorscher, als tactisch en strategisch beoordeelaar in het helderste licht stelt. Zij bevat bovendien over den aanval op de Bruviller hoogten nog nadere, zeer belangwekkende details.

Waar FRITZ HOENIG zich in vier achtereenvolgende studiën (1) den dank van

(1) Die deutsche und französische Reiterei um Metz vom 16 August Abends bis zum 18 August Abends 1870, in de *Neue Militärische Blätter*, 1882/83.

Ueber die Bewaffnung, Ausbildung, Organisation und Verwendung der Reiterei.

Die Kavallerie-Division als Schlachtenkörper.

Taktische Directiven für die Formation und Führung der Kavalerie-Division.

het wapen der cavalerie verwierf, zoo zelfs dat de diep ingrijpende reglements-wijziging van den 10den April 1886, welke haar wederom een eigen vechtwijze verschafte, er het duurzaam gevolg van is geweest, daar hebben de *Untersuchungen über die Taktik der Zukunft* den weg gebaad tot een even vruchtbare werkzaamheid ten opzichte van de infanterie.

Wij zijn er dan ook van overtuigd, dat zij een belangrijken invloed zullen oefenen op den nieuwen druk van het Duitsche exercitie-reglement, die op het oogenblik ter perse is, en wel in die mate, dat dit door zijn gewijzigden inhoud overtuigen zal »dass die vervollkommneten Schusswaffen die Truppenführung nicht nur verändert, sondern auch eingeschränkt und erschwert haben.»

P.

CORRESPONDENTIE.

In de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 11, 13, 17 en 25 October jl. werden door Mr. WESENHAGEN, auditeur-militair in het 1ste militair arrondissement te 's-Gravenhage, eenige artikelen gewijd aan »De rechtstoestand van den militair,» hoofdzakelijk met het doel na te gaan, in hoeverre het oordeel gegrond was, dat door Professor DE GEER VAN JUTPHAAS in de Kamerzitting van 22 April 1891 over dien rechtstoestand werd uitgesproken.

Een bestendig lezer en bezitter van *De Militaire Spectator* verzoekt ons die artikelen over te nemen. Onze plaatsruimte laat echter tot onzen spijt niet toe, aan dien wensch te voldoen, terwijl het geven van een uittreksel ons minder doelmatig voorkomt, vooral daar de oorspronkelijke artikelen in een zoo algemeen verspreid en veelgelezen blad zijn opgenomen.

Wij hopen echter aan den wensch van den inzender eenigszins tegemoet te komen door de aandacht onzer lezers op de bedoelde, zeer belangrijke opstellen en het nog te verwachten slotartikel te vestigen.

De Redactie.